

ARCHEOLOGIE • BOUWHISTORIE

ARCHEOLOGIENOTA - VERSLAG VAN RESULTATEN

LOMMEL – MAATHEIDE 81

A. DEVROE
JUNI 2023

COLOFON

Project

Archeologienota – Lommel, Maatheide 81

Opdrachtnemer

Devroe Archeologie & Bouwhistorie bv
Schaapsweg 106
3550 Heusden-Zolder
0472/59.31.41
annika.devroe@gmail.com
BE 0680.617.128

Erkende archeoloog: Annika Devroe, OE/ERK/Archeoloog/2015/00085

© 2023 Devroe Archeologie & Bouwhistorie bv

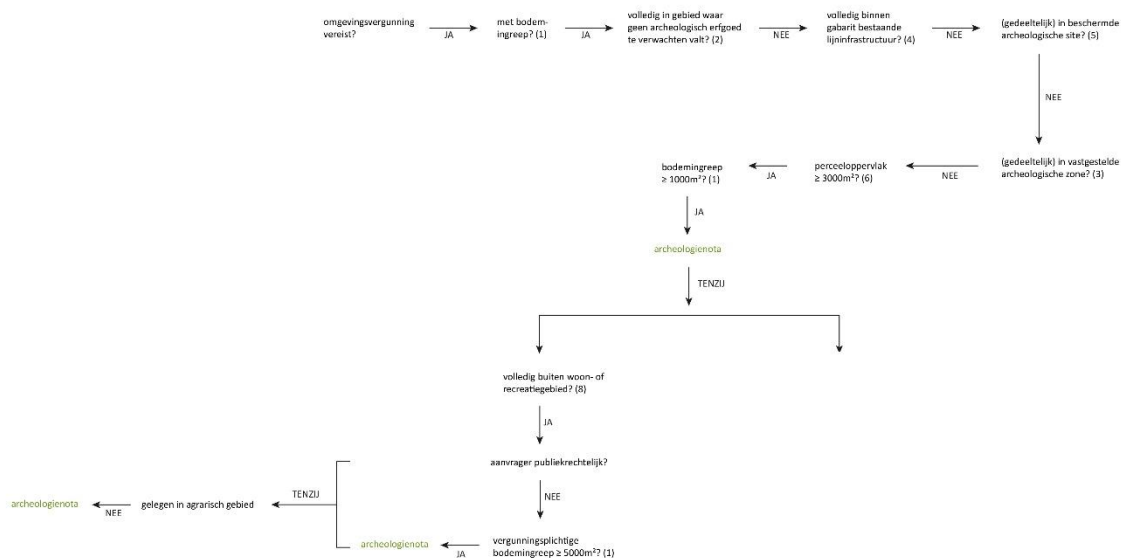
Devroe Archeologie & Bouwhistorie bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen worden in een geautomatiseerd gegevensbestand, en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze, zonder voorafgaandelijk toestemming van de opdrachtgever.

INHOUD

Inhoud	0
1. Inleiding	1
2. Bureauonderzoek	2
2.1. Beschrijvend gedeelte	2
2.1.1. Administratieve gegevens	2
2.1.2. Onderzoeksopdracht	3
2.1.3. Werkwijze en strategie	3
2.2. Assessmentrapport	5
2.2.1. Situering.....	5
2.2.2. Geplande werken	6
2.2.3. Landschappelijke karakteristieken	8
2.2.4. Archeologisch kader	12
2.2.5. Historische beschrijving	18
2.2.6. Archeologische verwachting	28
2.2.7. Synthese: datering en interpretatie van het onderzochte gebied	29
2.2.8. Afweging noodzaak verder onderzoek.....	30
3. Samenvatting.....	31
4. Bibliografie.....	32
4.1. Literatuur	32
4.2. Websites	32
5. Figurenlijst	34
6. Tabel archeologische periodes.....	35

1. INLEIDING

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen waarbij de voorwaarden voldoen aan art. 5.4.1. van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013.

Figuur 1: Beslissingsboom in functie van het huidig project.

2. BUREAUONDERZOEK

2.1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1.1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

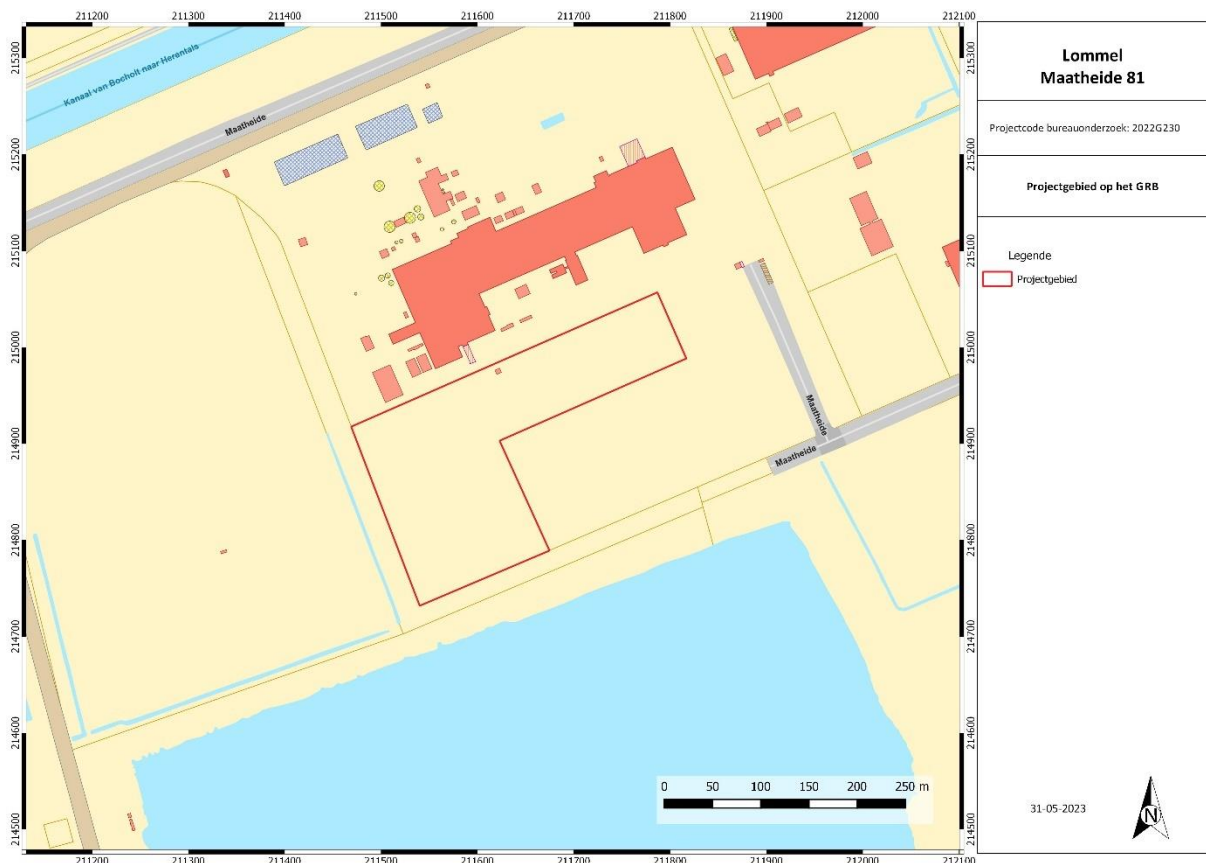
Projectcode: 2022G230

Locatie: Limburg, Lommel, Maatheide 81

Bounding box (Lambert 72): Punt 1 (NW) X: 211458.845 Y: 214982.441
 Punt 2 (ZO) X: 211841.794 Y: 214834.168

Kadaster: Lommel, afdeling 2, sectie A, perceel 1240/2G2 (partim)

Oppervlakte projectgebied: ca. 43.925 m²

Figuur 2: Het Grootchalig Referentiebestand met aanduiding projectgebied. © AGIV

Naam van alle betrokken actoren: Annika Devroe (erkende archeoloog, veldwerkleider met ervaring in archeologisch bureauonderzoek)

Naam van alle personen buiten het project die geraadpleegd werden: Ferdi Geerts (Erfgoed Lommel vzw)

2.1.2. ONDERZOEKSOPDRACHT

In het projectgebied worden werkzaamheden gepland die eventueel aanwezige archeologische vindplaatsen kunnen verstoren. Het bureauonderzoek heeft tot doel om zonder ingreep in de bodem maar op basis van de bestaande informatie (landschappelijk, historisch, archeologisch) na te gaan in hoeverre er archeologische resten aanwezig kunnen zijn binnen de grenzen van het projectgebied. Er wordt een beschrijving gemaakt van de geplande werken waarvoor een vergunning wordt aangevraagd, van de uitvoeringswijze ervan en van de impact op het bodemarchief.

Volgende onderzoeksvragen worden in dit bureauonderzoek (Verslag van Resultaten) behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen (landschappelijk, historisch, archeologisch) over het archeologische potentieel van het terrein?
- In welke zones is verder vervolgonderzoek noodzakelijk indien archeologisch erfgoed potentieel aanwezig is en bedreigd wordt ten gevolge van de geplande ingrepen?

Op basis van de resultaten wordt een gemotiveerd advies verleend of er al dan niet verder archeologisch vooronderzoek moet uitgevoerd worden, inclusief de methodiek daarvoor. Deze wordt beschreven en uitgewerkt in het Programma van Maatregelen.

Er zijn geen randvoorwaarden.

2.1.3. WERKWIJZE EN STRATEGIE

Het huidig archeologisch onderzoek wordt uitgevoerd in functie van de geplande bouwwerkzaamheden. Voor de technische aspecten van de geplande bodemingrepen zijn de plannen en gegevens gehanteerd zoals ze zijn verkregen door de opdrachtgever.

Verder houdt huidig onderzoek een diepgaandere bureaustudie in, waarbij een meer grondig landschappelijk onderzoek en historisch onderzoeken plaats vond. Daarnaast zijn ook archeologische gekende gegevens uit de omgeving verzameld.

Voor het landschappelijk, geografisch kader en geologisch kader werden de nodige gegevens opgezocht via de website van DOV Vlaanderen¹ en Geopunt Vlaanderen². Er werd beroep gedaan op de topografische kaart, het digitaal hoogtemodel, de tertiair geologische kaart, de quartair geologische kaart en de bodemkaart van België. Tenslotte werden de bodemerosiekaart en de bodembedekkingskaart geraadpleegd.

Voor de historische beschrijving zal voornamelijk gebruik gemaakt worden van cartografische bronnen. Het gaat hierbij om de Ferrariskaart, Atlas der Buurtwegen, Poppkaart en de topografische kaart van Vandermaelen. Er werd gebruik gemaakt van de georeferende kaarten van Geopunt Vlaanderen³. Op de website van Cartesius werden de historische topografische kaarten van de 19de en 20ste eeuw geraadpleegd en afgebeeld waar relevant⁴. Het cartografisch materiaal is indien nodig georeferend. Op Geopunt Vlaanderen zijn de verschillende beschikbare reeksen luchtfoto's bekeken en toegevoegd indien relevant.

¹ <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/bodemloketten.html>.

² <http://www.geopunt.be/>

³ <http://www.geopunt.be/>

⁴ <http://cartesius.be/CartesiusPortal/>

Voor het archeologisch kader werd de Centrale Archeologische Inventaris geraadpleegd⁵. De meest relevante archeologische vondstlocaties in de nabije omgeving worden besproken. Relevante literatuur waarnaar verwezen wordt in de CAI werd eveneens geraadpleegd.

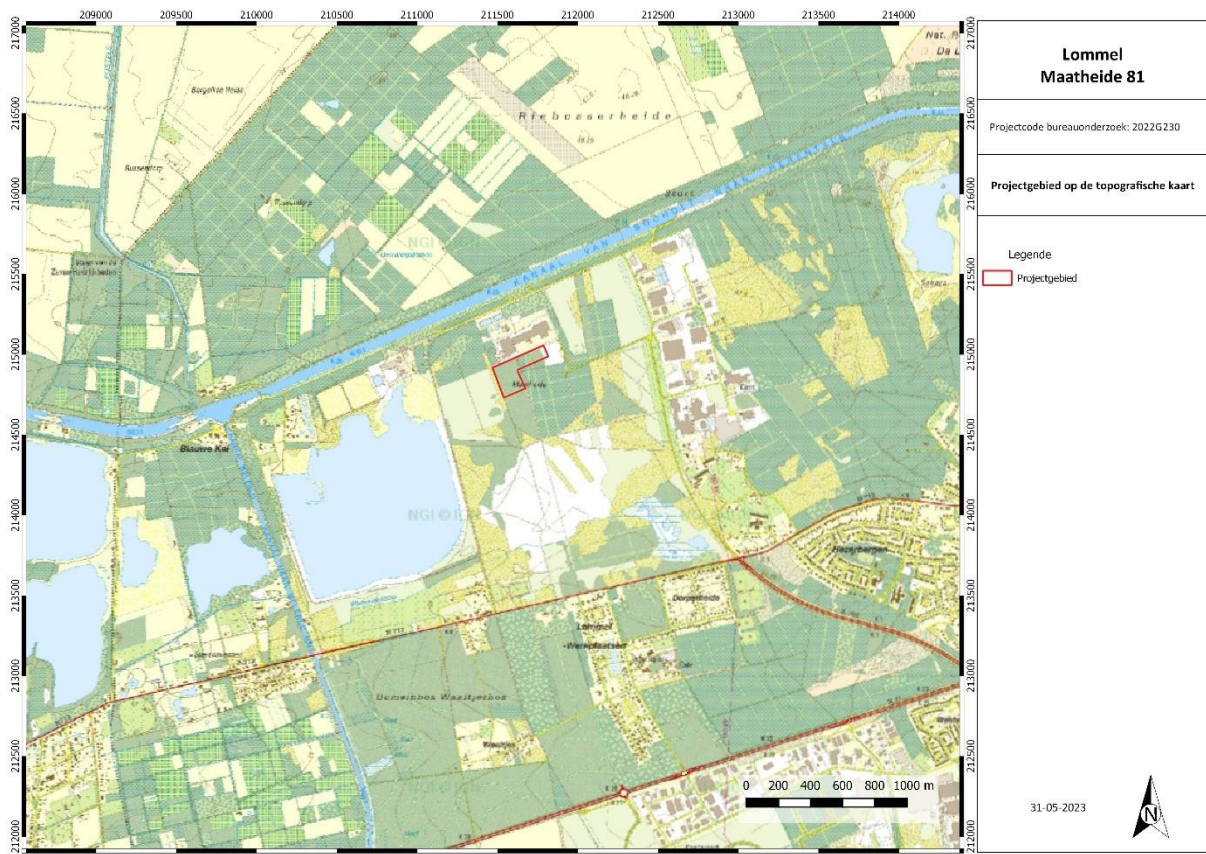
In de synthese zullen de verschillende gegevens uit het onderzoek aan elkaar gelinkt worden om zo de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Op basis van al deze gegevens zal bepaald worden of bijkomend onderzoek nodig is of niet.

⁵ <http://cai.onroerenderfgoed.be/>

2.2. ASSESSMENTRAPPORT

2.2.1. SITUERING

Het projectgebied ligt ten noordwesten van Lommel. Het grenst in het oosten aan de Maatheide. Ten noorden ligt het Kanaal Bocholt-Herentals. In de omgeving en net ten zuiden zijn zandputten aanwezig. Het terrein is momenteel bebost (dicht bebost in het oosten, opschietend bos in het westen).

Figuur 3: Topografische kaart met aanduiding projectgebied. De zandwinningsput ten zuiden van het projectgebied staat hier nog niet weergegeven. © Topomapviewer 2023

2.2.2. GEPLANDE WERKEN

Ter hoogte van het projectgebied zullen zonnepanelen geplaatst worden en een omvormer- en transformatorstation gebouwd worden. Hiervoor zal deze zone ontbost worden. De verankering van de structuur van de zonnepanelen zal gebeuren door middel van grondverdringende schroefpalen in een grid van 3,8 x 3,42/3,8/4,48 m. De fundering van de technische lokalen (ca. 80 m²) gebeurt met een betonplaat van 20 cm dikte op volle grond. Circa 25 m² is onderkelderd. Het gaat om een kruipkelder met een hoogte van 64 cm. Inclusief de fundering zal deze ca. 90-100 cm onder het nulpunt komen.

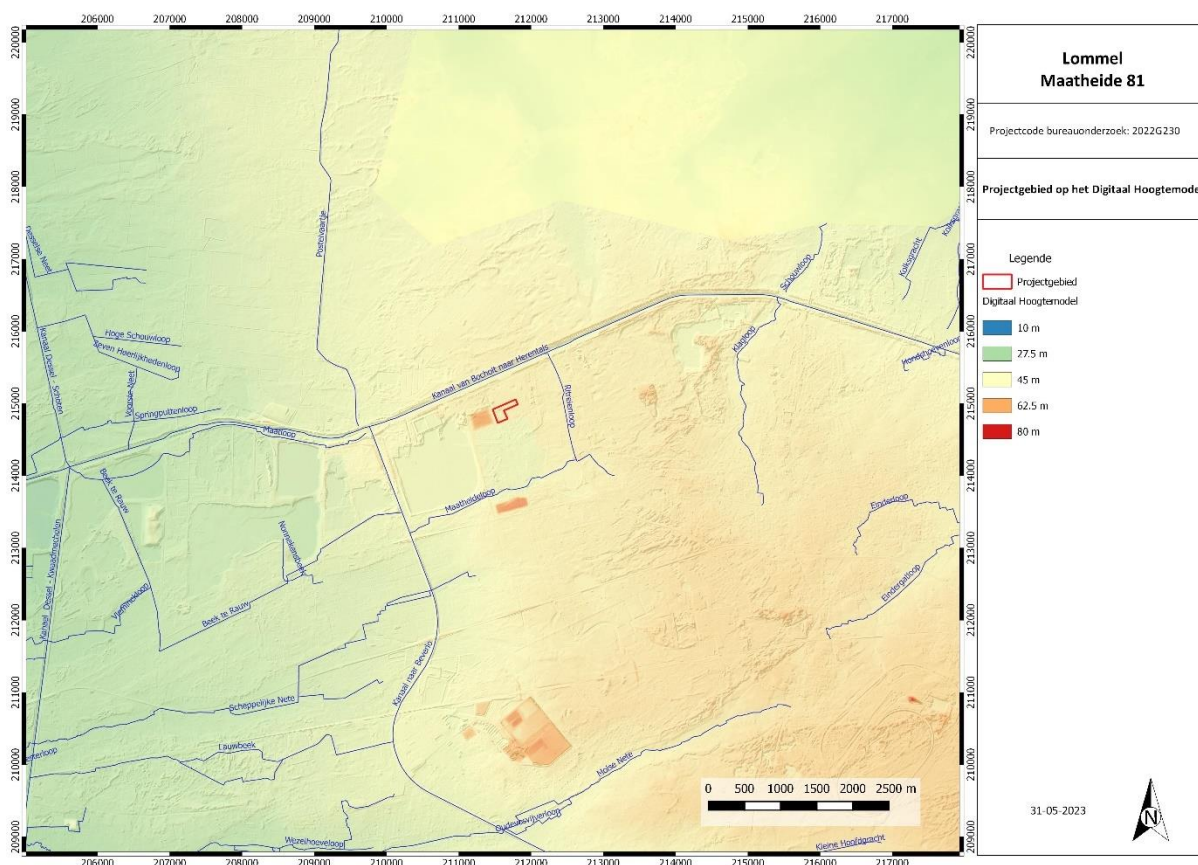

Figuur 4: Inplantingsplan nieuwe toestand © PerPetum

2.2.3. LANDSCHAPPELIJKE KARAKTERISTIEKEN

Lommel ligt op de noordwestrand van het Kempens laagplateau waar de 50 meter hoogtelijn (Kattenbos-Eltenbos) de waterscheiding vormt van Maas-(Dommel) en Schelde-(Nete) bekken. Ze telt diverse beekjes waarvan de voornaamste zijn: de Elzenloop, de Kolkgracht, de Eindergat- of Rijtjesloop, de Einder-, Dodevenkuil-, Klacht- en Hondshoevenloop, de Heuvelse Loop, de Voetveld- of Ritrijenloop, de Stevensvennen-, Katrijt- en Oude-Voswilerloop, de Hinneputbeek of Oude Beek en de Balengracht (grens met Balen). Deze "rijten" of "lopen" lagen aan de basis van het ontstaan van de negen oude Lommelse woonkernen. De Grote Nete, de enige belangrijke waterloop op Lommels grondgebied, vormt een natuurlijke grens in het zuiden.⁶

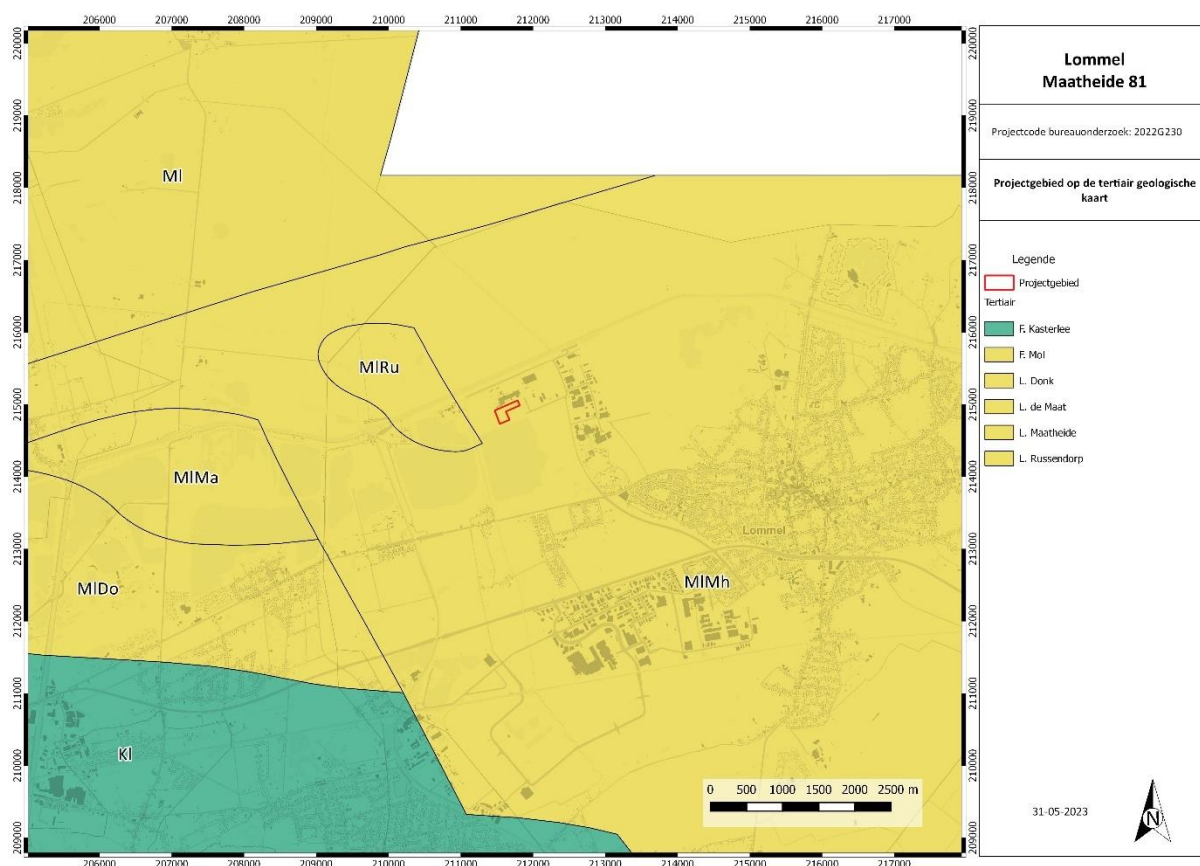
Het projectgebied ligt ter hoogte van een noordwest-zuidoost georiënteerde rug met ten westen lager gelegen valleigronden. Nabij het projectgebied zijn vooral aangelegde waterlopen aanwezig zoals het Kanaal Bocholt-Herentals en het Kanaal van Beverlo. De meest nabije waterlopen zijn de Ritreienloop op 625 m ten oosten van het projectgebied en de Maatheideloo op 970 m ten zuiden. Ten (zuid)westen snijden verschillende beken de heuvelrug in. Het gaat onder meer om de Molse Nete op ca. 5,6 km ten zuiden van het projectgebied. Deze waterlopen horen tot het bekken van de Grote Nete.

Figuur 5: Het projectgebied op het DHM raster 1 m (Hillshade) © Geopunt Vlaanderen s.d.

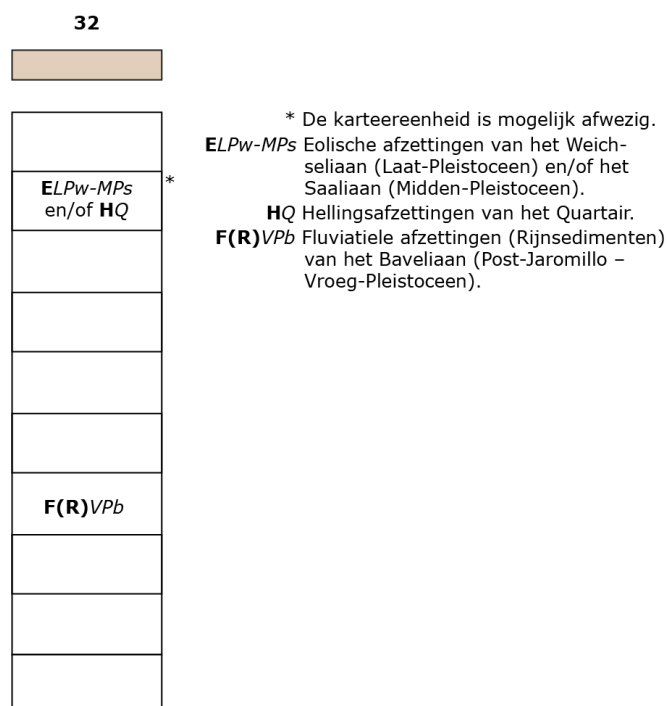
Volgens de tertiair geologische kaart bevindt het projectgebied zich ter hoogte van de Formatie van Mol en meer bepaald het Lid van Maatheide. Deze bestaat uit wit grof kwartsand, is zeer goed gesorteerd en is door humusinfiltratie dikwijls zwartbruin verkleurd.

⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Lommel
[online] <https://id.erfgoed.net/themas/13307> (Geraadpleegd op 27-07-2022).

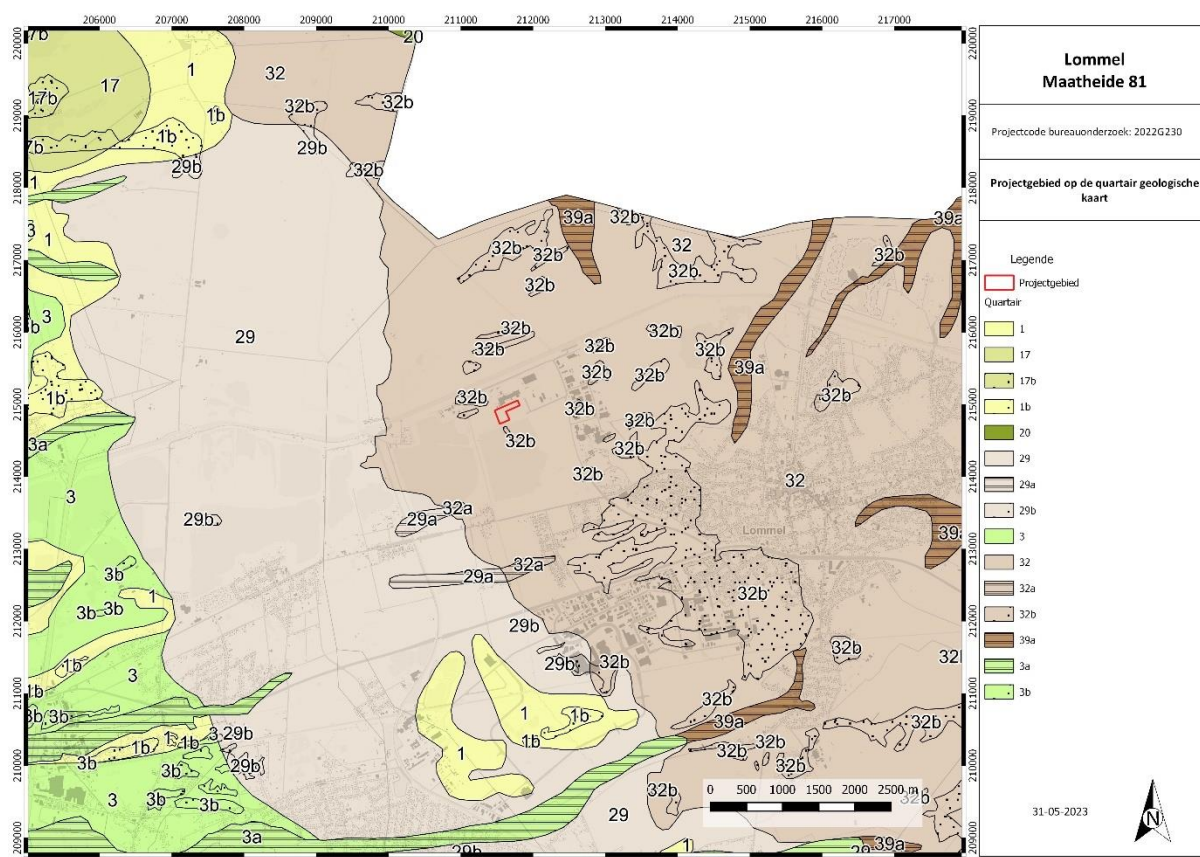

Figuur 6: Tertiair geologische kaart met aanduiding projectgebied. © DOV Vlaanderen s.d.

Volgens de quartair geologische kaart bevindt het projectgebied zich onder type 32 waarbij zich geen Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie bevinden.

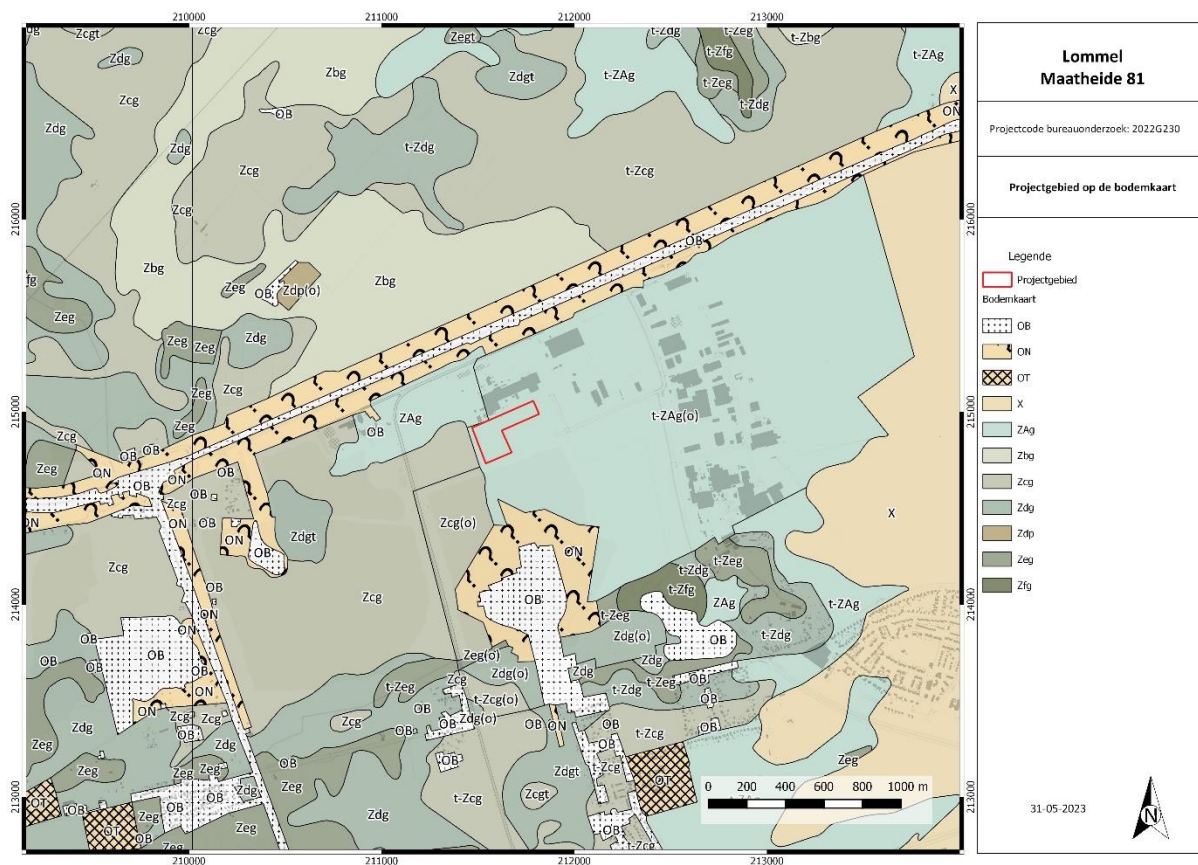
Figuur 7: Profieltype quartairgeologische kaart ter hoogte van het projectgebied. © DOV Vlaanderen s.d.

Figuur 8: Quartaire geologische kaart met aanduiding projectgebied. © DOV Vlaanderen s.d.

Volgens de bodemkaart is het projectgebied in de Kempen gelegen. Het volledige projectgebied valt onder bodemtype t-Zag(o), een zeer droge tot matig natte zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont. Deze zeer droge tot matig natte complexen vertonen een uitgesproken microreliëf in een oud duinlandschap waar zeer droge en matig natte, meestal Podzolen op korte afstand naast elkaar voorkomen. De gronden met dikke humeuze bovengrond kenmerken de matig natte lager gelegen delen.

Substraat	t-	Terras op geringe of matige diepte
Textuurklasse	Z	Zand
Drainageklasse	a-d	complex van zeer droog, niet gleyig tot matig nat, matig gleyig
Profielontwikkelingsgroep	g	met duidelijke ijzer en/of humus B horizont
Variante van de profielontwikkeling	(o)	Sterke antropogene invloed

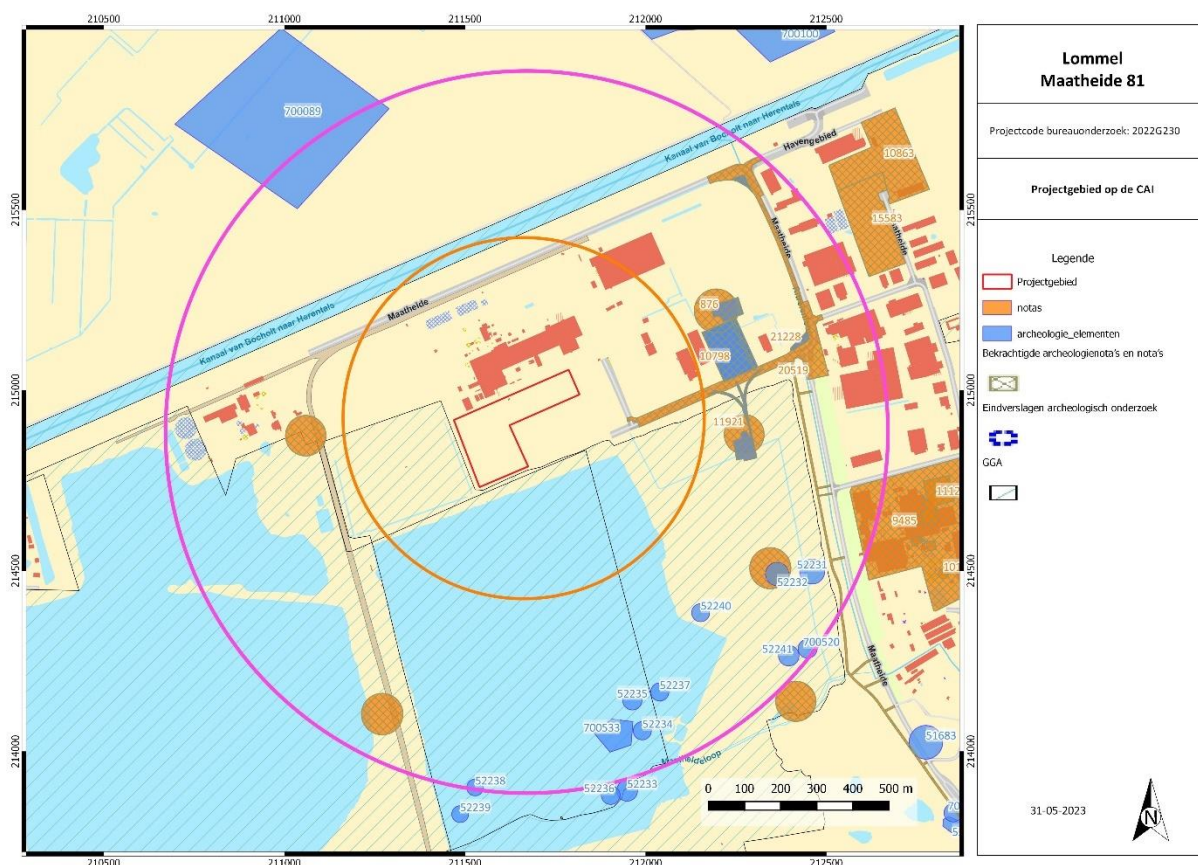

Figuur 9: Bodemkaart met het projectgebied in overlay. © DOV Vlaanderen s.d.

De bodemerosiekaart biedt geen informatie voor dit plangebied.

2.2.4. ARCHEOLOGISCH KADER

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) is een inventaris van gekende archeologische vindplaatsen in Vlaanderen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen. De aan- of afwezigheid van archeologische sporen dient met verder archeologisch onderzoek vastgesteld te worden.

Figuur 10: Kadasterplan met vondstlocaties CAI en het projectgebied. © CAI

In het projectgebied zelf zijn er in de CAI geen archeologische waarden gekend. Binnen een straal van 500 m zijn eveneens geen vondstlocaties gekend.

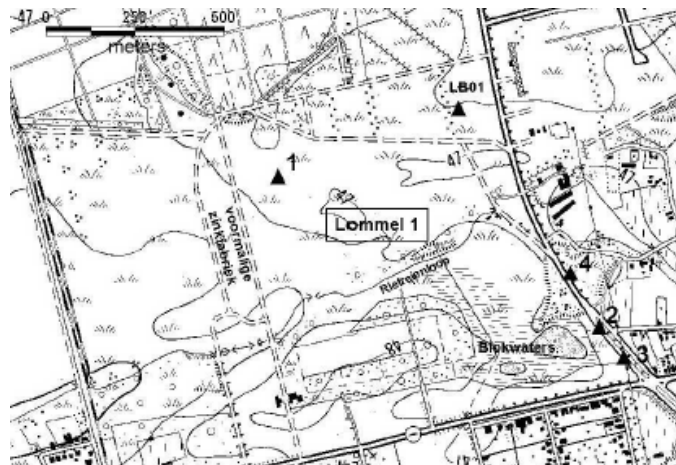
Het industrieterrein Maatheide te Lommel is reeds lang gekend als een bijzonder rijke Federmessersite. Het gebied is in het verleden door talrijke archeologen bezocht en staat ook geregistreerd als 'Lommel 1' (Hamal-Nandrin et al. 1935; Verheyleweghen 1956), 'Lommel-Werkplaatsen' (Vermeersch 1975), of 'Lommel-Blokwaters' (Geerts 1984, Creemers & Carolus 1989). De Maatheide was tot in de negentiende eeuw een heidegebied gelegen op een droge zandrug ten noorden van een natte depressie met open water. Hiermee vormde het terrein een typisch decor voor jager-verzamelaar nederzettingen in de Kempen tijdens het Allerød (zowat 13000 jaar geleden). Maar ook vanuit bodemkundig standpunt is dit terrein bijzonder waardevol. Bij archeologische inspecties door Van Gils en De Bie in 2001 en 2002 werd een duidelijk ontwikkelde begraven laag van Usselo aangetroffen. In de gele dekzanden is zij gemakkelijk te herkennen als een witte uitgeloopte horizont van ongeveer 10 à 15 cm dikte met in de top ervan een organisch laagje met houtskool. Het betreft een paleobodem, die ontstaan is onder invloed van een toenemende relatieve vochtigheid en uitloging tijdens de Allerød-oscillatie op het einde van de laatste ijstijd (zowat 13000 jaar geleden). Zij wordt beschouwd als een van de belangrijkste Belgische paleobodems. De locaties waar de laag van Usselo

dagzomen vormen samen een nagenoeg rechte lijn die ongeveer parallel ligt aan de huidige depressie. Deze weerspiegelen de grens van de voormalige laatglaciale zandrug aan de rand van de depressie. In het algemeen is de laag van Usselo telkens duidelijk waarneembaar in de hogere delen van het terrein. Naar de depressie toe is hij in zichtbaar natte omstandigheden gevormd en gaat hij geleidelijk over in organische sedimenten (veen). Weg van de depressie wordt hij enigszins droger tot hij plots vrij steil opduikt aan het huidige oppervlak. De totale zichtbare lengte, zij het met grote onderbrekingen, omvat verschillende honderden meters. In de diepere – vroeger nattere – delen blijkt de paleobodem zeer goed bewaard, de hogere delen, helaas, zijn over langere stukken geërodeerd.

Naast de Usselobodem zijn op het terrein nog andere bodemkundig interessante fenomenen waar te nemen. Zo worden er sterk ontwikkelde en goed bewaarde podzolbodems aangetroffen, typerend voor het heidegebied dat de Maatheide tot in de 19e eeuw vormde. Op bepaalde locaties zijn ook duidelijke voorbeelden van cryoturbatie waar te nemen, als getuigen van hevige seizoensvariaties (met bijhorende zwel-krimpalternaties) tijdens de laatste IJstijd.

Rond de eeuwwisseling van de 19de-20ste eeuw werd op de Maatheide zware industrie ingeplant. Door de neerslag van de zware metalen vanuit de zinkfabriek, die tot 1973 operationeel was, stierf de vegetatie in de omgeving volledig af. Het zand, dat hier tijdens de laatste ijstijd was afgezet en sindsdien door de begroeiing gefixeerd, kreeg opnieuw vrij spel. De dominerende noordwestenwinden erodeerden het hele terrein en bliezen begraven laatglaciale artefacten opnieuw bloot. Tijdens de jaren 1970 en '80 bracht men op het hele terrein een dikke stortlaag aan, bestaande uit afbraakresten van de zinkovens, metaalslakken en huisafval vanuit de omgeving. Het doel hiervan was de zandverstuivingen tegen te gaan die de hele stad Lommel bedreigden. In het voorjaar van 2003 startte het zandwinningsbedrijf Sibelco met de sanering van dit terrein waarbij de sterk vervuilde bovenlaag afgegraven werd met de bedoeling de witte zanden van Mol te exploiteren.⁷

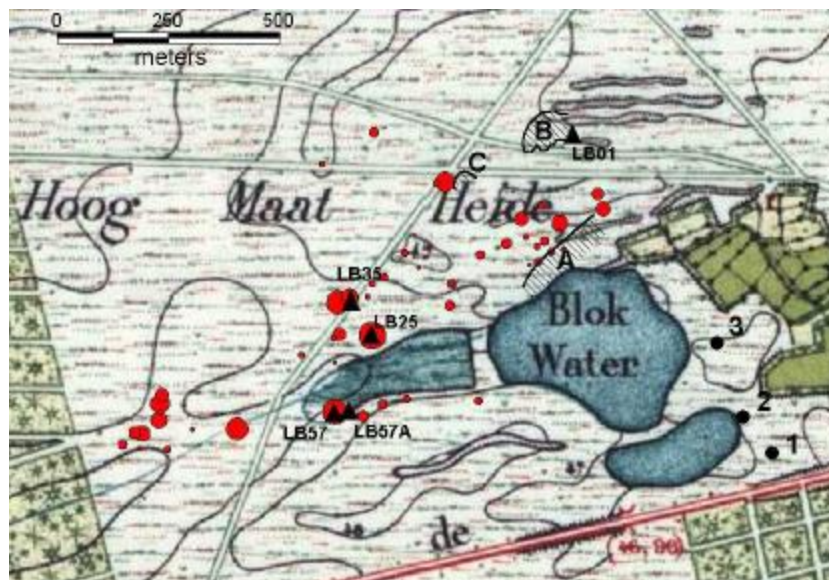
Reeds op de eerste arealen die in 2003 gesaneerd werden, kon men meerdere artefacten aan de oppervlakte inzamelen. Nog belangwekkender was echter de aanwezigheid van een duidelijk ontwikkelde begraven Usselobodem in het profiel van een gracht in het uiterste oosten van het gebied. Lithisch materiaal werd op één locatie in deze bodem aangetroffen en verder opgegraven (locus LB01). Het ging om een kleine maar uitzonderlijk goed bewaarde concentratie.

Figuur 11: Uitsnede van de topografische kaart met aanduiding van de vindplaatsen te Lommel-Maatheide gekend voor de campagne van 2004. Het voornaamste sitecomplex “Lommel 1” bevond zich zonder verdere specificering in een uitgestrekte zone ten noorden van de Rietreienloop. Legende: 1: “Lommel-Werkplaatsen” (Vermeersch 1975); 2 en 3: “Lommel-Blokwaters 2 en 3” (Creemers & Carolus 1989); 4: nieuwe prospectievondsten 2001 (Van Gils & De Bie 2002); LB01: de kleine concentratie opgegraven in 2003 (De Bie & Van Gils 2004). (<https://oar.onroendergoed.be/publicaties/ROEV/1284/ROEV1284-001.pdf>)

⁷ <https://docplayer.nl/13791642-Uitgewerkt-voorbeeld-erkenningsdossier-waardevolle-site-voor-bodem-lommel-maatheide.html>.

Op de uitgestrekte terreinen van de Maatheide te Lommel vond in de lente en de zomer van 2004 verder onderzoek plaats naar de resten van prehistorische bewoning. Veldkartering over het gehele terrein van de Maatheide leverde een hele reeks vondstlocaties op en bevestigde de rijkdom aan laatglaciale en mesolithische occupaties. Deze zijn voornamelijk te situeren op een ongeveer 150 meter brede strook ten noorden van de huidige Rietreienloop. Kartering van de zones met bewaarde Usselobodem in het oosten van het gebied en de aard en samenstelling van het opgegraven ensemble LB25 in het centrum van het gebied tonen aan dat deze strook overeenkomt met een hogere laatglaciale zandrug. Deze rug is waarschijnlijk tijdens de Jonge Dryas gedeflateerd en was dus hoger dan de holocene topografie. In het oosten van het gebied was hij alleszins meer uitgesproken dan het huidige geërodeerde oppervlak. Tijdens de campagne van 2004 konden op delen van de (voormalige) rug verschillende loci worden opgegraven. Daarbij kregen de meest acuut bedreigde zones prioriteit. De bewaringstoestand van bodems en artefactconcentraties, de geomorfologie en de culturele context varieerden sterk maar bieden samen een goede verklaring voor de enorme hoeveelheid vroeger ingezamelde vondsten. Beperkt prospectiewerk in delen met een bewaarde Usselobodem aan de noordelijke rand van deze voormalige rug leverde voorlopig geen nieuwe vondsten op. Alle vondsten samen wijzen er intussen op dat de hele gordel rond de Blokwaters in het verleden duidelijk een attractiepool vormde voor prehistorische groepen jager-verzamelaars.⁸

Figuur 12: Uittreksel van de topografische kaart van 1870, nog voor de inplanting van de zinkfabriek, met aanduiding van de prospectievondsten, de opgravingen en de gekarteerde Usselobodem. Volgens deze kaart liep de oorspronkelijke vallei van de Rietreienloop net ten noorden van de sites LB57 en LB57A. Dit onderbouwt onze terreinobservaties en impliceert dat beide oevers van de vallei werden opgezocht. (<https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/ROEV/1284/ROEV1284-001.pdf>)

De doelstellingen voor de campagne van 2005 bestonden uit het prospecteren, waarderen en eventueel opgraven van de zone ten zuiden van het valleitje, verder opgraven van silexconcentraties op de noordelijke rug en tenslotte extra aandacht besteden aan de studie van het natuurlijk landschap.⁹

De daaropvolgende jaren werd de Federmesserlocus LB25 verder onderzocht. Het doel was de lithische concentraties binnen deze locus zo goed mogelijk ruimtelijk te omschrijven en archeologische artefacten te recupereren voor typologisch en technologisch onderzoek.¹⁰

⁸ <https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/ROEV/1284/ROEV1284-001.pdf>.

⁹ <https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/ROEV/1312/ROEV1312-001.pdf>.

¹⁰ F. Geerts *et al.* 2008.

Volgende onderzochte locaties van de site Maatheide bevinden zich binnen een straal van 1 km van het projectgebied:

- Locatie 52231 en 52232: Deze federmesser vindplaats werd aanvankelijk waarschijnlijk "Lommel- Maatheide 1" genoemd. Er werden 1383 artefacten aangetroffen, waarvan een 50-tal in situ ingemeten werden. Het gaat om een beperkte locus, haast uitsluitend gericht op de fabricatie en/of het gebruik van stekers.¹¹
- Locatie 52233: Ter hoogte van deze locatie werden ca. 2000 artefacten gevonden, o.m. schuin afgeknotte spitsjes, een segment, eindschrabbers, becs, stekers. Het gaat duidelijk om Federmessercultuur.¹²
- Locatie 52234 - locus LB25: 2 lithische concentraties, een zeer dichte concentratie in het westen van de opgravingsleuf en een minder rijke concentratie in het oosten (deze was, zo bleek in 2006, een gevolg van verplaatsing door bulldozers, dus verstoord). In totaal werd 131 vierkante meter opgegraven en ongeveer 400 artefacten geregistreerd. Het ging om schrabbers, stekers, boren, becs, afgeknotte stukken, Federmesser of tjongerspitsen, grote klingen en forse kernen. Er werd geen fijn debitage-afval in dit ensemble gevonden. Het archeologisch materiaal van LB25 ligt niet meer perfect in situ. Tijdens de campagne van 2008 werden nog 447 artefacten gevonden. Het gaat grotendeels om federmesser cultuur met vermoedelijk een sporadische mesolithische bijmenging.¹³
- Locatie 52235: Op deze locatie werden 695 artefacten gerecupereerd uit het mesolithicum.¹⁴
- Locatie 52236: Hier werd onder meer een tjongerspits aangetroffen.¹⁵
- Locatie 52237: Tijdens de opgraving in 2004 waren zeer weinig vondsten in situ bewaard.¹⁶
- Locatie 52238: nagenoeg alle artefacten waren aan de oppervlakte te vinden door deflatie van de podzolbodem waarin ze zich bevonden.¹⁷
- Locatie 52240: Tijdens de opgraving in 2004 bleek nagenoeg niets in situ bewaard door deflatie.¹⁸
- Locatie 52241: Tijdens de opgraving werden ca 900 artefacten met mesolithische karakteristieken gevonden.¹⁹
- Locatie 700520: Deze locatie werd geduid op basis van een veldkartering in de jaren '30. De vondsten zijn waarschijnlijk afkomstig van een 20-tal verschillende concentraties verspreid over een oppervlak van ca. 600 bij 120 meter en dateren uit het epi-paleolithicum tot mesolithicum.²⁰

¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Maatheide LB01 (Lommel-Maatheide 1)

[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52231> (Geraadpleegd op 01-08-2022); Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Maatheide LB60 (Lommel-Maatheide 1)

[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52232> (Geraadpleegd op 01-08-2022).

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Maatheide LB57A

[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52233> (Geraadpleegd op 01-08-2022).

¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Maatheide LB25

[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52234> (Geraadpleegd op 01-08-2022).

¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Maatheide LB35

[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52235> (Geraadpleegd op 01-08-2022).

¹⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Maatheide LB57

[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52236> (Geraadpleegd op 01-08-2022).

¹⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Maatheide LB38

[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52237> (Geraadpleegd op 01-08-2022).

¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Maatheide LB51

[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52238> (Geraadpleegd op 01-08-2022).

¹⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Maatheide LB42

[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52240> (Geraadpleegd op 01-08-2022).

¹⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Maatheide LB28

[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52241> (Geraadpleegd op 01-08-2022).

²⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Blokwaters 1

[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/700520> (Geraadpleegd op 01-08-2022).

- Locatie 700533: Het betreft de locatie van de vroegere zinkfabriek en komt mogelijk overeen met locatie 52234.²¹

Binnen een straal van 1000 m werden recent nog verschillende onderzoeken uitgevoerd:

- In het kader van wegeniswerken aan de Maatheide werd een bureauonderzoek uitgevoerd.²² Op basis van de resultaten werden twee zones geselecteerd voor verder onderzoek (locatie 21228). In deze zones werd eerst een landschappelijk bodemonderzoek uitgevoerd. Enkel ter hoogte van de noordelijke zone was de bodem intact genoeg bewaard om ook nog een verkennend archeologisch booronderzoek uit te voeren. Tijdens dit onderzoek werden geen steentijdvondsten aangetroffen en werd dus geen verder onderzoek geadviseerd.²³
- Voor de bouw van verschillende windturbines werd een bureauonderzoek opgesteld. Op basis van de resultaten werden ter hoogte van de toekomstige windturbines landschappelijke boringen geplaatst. Windturbines 4 en 5 liggen net ten oosten van het projectgebied en zijn dus het meest interessant voor dit onderzoek. Ter hoogte van windturbine 4 was de B-horizont nog aanwezig maar was de E-horizont opgenomen in de ploeglaag. Ter hoogte van windturbine 5 werd een afgetopte bodem waargenomen waarbij de podzol volledig ontbreekt. Ter hoogte van windturbines 4, 5 en 7 werd nog verder onderzoek geadviseerd d.m.v. profielputten en verkennende boringen.²⁴ Uit de stratigrafische, pedogenetische en aardkundige gegevens van het proefputtenonderzoek kan met grote zekerheid de afwezigheid van een bewaarde Usselo-bodem gegarandeerd worden. Ter hoogte van windturbine 5 bleken de periglaciaire eolische Weichselafzettingen zich op slechts een diepte van 10 cm onder het maaiveld te bevinden. Bovenop bevindt zich de moslaag met stadspuin met lokaal nog een intacte Holocene verstuvingshorizont. Dit wijst erop dat ter hoogte van windturbine 5 post-Weichseliaan afzettingen verdwenen zijn in de latere Holocene deflatiefase. Ter hoogte van windturbine 4 werden in profiel 1 dezelfde gronden zonder profielontwikkeling als aan windturbine 5 aangetroffen. Desalniettemin bleek in de boszone een deels intacte podzolbodem aanwezig te zijn. Het gaat om de B-horizont van een voormalige Ah-E-B-podzolsequentie die afgetopt is onder invloed van reeds vernoemde natuurlijke en antropogene processen. Hoewel het archeologisch potentieel relatief laag is, kan de afwezigheid van een artefactensite niet uitgesloten worden. Ter hoogte van de beboste zone werden dan ook nog verkennende boringen geplaatst. Deze leverden geen vondstmateriaal op. Bijgevolg werd geen verder onderzoek geadviseerd.²⁵
- Ten oosten van het projectgebied werd een nieuw containerpark voorzien. Hiervoor werd een bureauonderzoek opgesteld, gevolgd door een landschappelijk booronderzoek. In de bovengrond van het terrein is de podzolbodem (deels) bewaard gebleven. Op het stuk grasland ten oosten van het bos is de podzolbodem (éénmalig) aangeploegd. Er is sprake van nog herkenbare brokken E-, Bh- en Bir-horizont. Eventueel aanwezige artefacten zijn hierdoor in beperkte mate verplaatst. Onder het bosareaal werd de podzolbodem niet verploegd. Tijdens het landschappelijk booronderzoek werden geen indicaties voor de aanwezigheid van een Usselo-bodem in het dekzandpakket waargenomen. In de Bh-horizont bij boorpunt 13 werd een stukje natuursteen aangetroffen dat als cortexrestant van vuursteen werd geïnterpreteerd. Op basis van deze resultaten werd ter hoogte van het volledig projectgebied een verkennend archeologisch booronderzoek uitgevoerd. Ter hoogte van boorpunt 8 konden in het zeefresidu van de horizontsequentie van de verbrokkelde podzolbodem twee

²¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Werkplaatsen
[online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/700533> (Geraadpleegd op 01-08-2022).

²² <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/20519>.

²³ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/21228>; Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Maatheide III [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/983142> (Geraadpleegd op 01-08-2022).

²⁴ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/876>.

²⁵ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/11921>.

vuurstenen chips (afslagen < 1 cm) worden opgemerkt en ingezameld. Op basis van een macroscopische attributenanalyse zijn beide stukken te beschouwen als (archeologisch relevante) artefacten. Gezien de aard (typologie) van de artefacten kan er echter geen uitspraak worden gedaan omtrent de datering ervan. Ofwel is sprake van artefacten uit de steentijd, ofwel gaat het om artefacten die onbewust zijn vervaardigd door de archeologen tijdens het booronderzoek. Rondom dit boorpunt werd dan ook een waarderend archeologisch booronderzoek uitgevoerd. Tijdens het waarderend booronderzoek zijn geen extra artefacten aan het licht gekomen die wijzen op het voorkomen van een artefactenvindplaats uit de steentijd. De twee vuurstenen chips die werden aangetroffen tijdens het verkennend booronderzoek vormen dan wellicht een relict van een verbrijzeling van keitjes (grind) tijdens het boren in een gecompacteerd bodemhorizont (Bir-horizont van de podzolbodem). Verdere onderzoekshandelingen voor het waarderen en/of documenteren (opgraven) van dergelijke vindplaatsen zijn niet meer nuttig/noodzakelijk voor dit projectgebied. Er werd wel nog een proefsleuvenonderzoek geadviseerd.²⁶ Tijdens het proefsleuvenonderzoek is slechts één archeologisch spoor aanwezig binnen de grenzen van het projectgebied. Het betreft hier een greppel dat duidelijk recenter is en hoogstwaarschijnlijk is gelinkt aan de bosbouw. Voor dit terrein bestaat geen potentieel aan kenniswinst bij verder onderzoek; er werden immers geen (intacte) archeologisch relevante waarden aangetroffen. Een vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving is dan ook niet nodig en niet nuttig.²⁷

In Lommel zijn kampementen van rendierjagers uit de oude-steentijd (10.000 - 8.000 voor Christus) teruggevonden en wel op Blokwaters, Vosvijvers en Nieuwe Koop. De vindplaatsen uit de midden-steentijd (8.000 - 4.000 voor Christus) zijn talrijker vertegenwoordigd, onder meer Riebosserheide, Blokwaters, Siberië, Vosvijvers en Gelderhorsten. Wat de nieuwe-steentijd (4.000 - 2.200 voor Christus) aangaat, kan men op basis van de talrijke losse vondsten en van de vindplaatsen Blekerheide en Siberië concluderen dat de omschakeling van een levenswijze als jager-verzamelaar naar een agrarische samenleving geleidelijk tot stand kwam. Nederzettingen uit de bronstijd zijn in Lommel niet ontdekt. Wat de ijzertijd betreft, zijn twee grafvelden, Lommel-Kattenbos en Lommel-Blekerheide, en één nederzetting, Lommel-Hoeveheide, gevonden. De eerstvolgende archeologische getuigenis is de vondst in Lutlommel in 1938 van een Merovingisch grafveld nabij de plaats "Bij den Driehoek", dat te dateren valt tussen eind 6de en eind 7de eeuw.²⁸

²⁶ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/8757>; Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Maatheide [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/223587> (Geraadpleegd op 01-08-2022); Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Maatheide I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/222373> (Geraadpleegd op 01-08-2022).

²⁷ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/10798>.

²⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Lommel [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13307> (Geraadpleegd op 27-07-2022).

2.2.5. HISTORISCHE BESCHRIJVING

Lommel

De oudste benaming van Lommel dateert van 990, het jaar waarin graaf Ansfried zijn domein in Lommel, omschreven als “villam suam de Loemele”, aan de kapittelkerk van Hilvarenbeek schonk. “Lo”, dat evolueerde tot “-le” zou wijzen op bos op hoge zandgrond. “Loem” of “lum” is dan weer in verband te brengen met het Oudengelse lum(m) wat ven of moeras betekent. De volledige dorpsnaam betekent dan: een hoger gelegen loof- of kreupelbos bij een moeras of ven.

De Lommelse landduinen of bergen ontstonden op het einde van de laatste ijstijd (10.000 v. C.), onder invloed van zuidwestwinden. Jongere stuifzandformaties vormden zich in de late middeleeuwen (12de - 14de eeuw), ten gevolge van bevolkingstoename en ontginningsactiviteit die resulteerden in het onoordeelkundig afgraven van de heide. In Lommel liggen deze "bergen" in een halve cirkel van het zuidoosten (Hoeverberg) tot het noorden (Blekenberg). Omstreeks 990 lag Lommel in het loofwoud van de Hoge Kempen. In de middeleeuwen trad ontbossing op, waarbij heide in de plaats kwam. In Lommel waren bossen nadien schaars.

Lommel, dat geen heerlijkheid was, behoorde circa 1000 tot het grensgebied van het Markgraafschap Antwerpen. Vermoedelijk werd Lommel in de 12de eeuw een "hertogsdorp" zonder plaatselijke heer, maar direct afhankelijk van de hertogen van Brabant. In 1648, met het Verdrag van Munster, kwam Lommel met Noord-Brabant onder het bestuur van de Noordelijke Nederlanden. Lommel werd een Staats dorp, behoorde tot één der vier kwartieren van de Meierij van 's-Hertogenbosch, namelijk het kwartier Kempenland. De "vrijheid" Lommel kreeg in 1322 van hertog Jan III van Brabant de toelating om vestingwerken aan te leggen en voorrecht van versterkte stad te genieten. Er werden wallen opgeworpen, muren opgetrokken en drie monumentale poorten gebouwd.

In de 14de - 15de eeuw kreeg Lommel bepaalde vrijheidsrechten, vooral met betrekking tot belastingen, militaire verplichtingen, rechtspraak enzovoort. Ook bij privilege van de aartshertogen Albrecht en Isabella werd Lommel met vesten versterkt.

Alleszins tot in 1701 werd de gemeente bestuurd door vier burgemeesters, terwijl het grondgebied verdeeld was over negen zavel, rotten of heerdgangen, met elk een verkozen rotmeester.

Aan het eind van de 18de en vooral in de 19de eeuw wou men de "woeste" gronden ontginnen en werd massaal dennenbos aangeplant. Dankzij voortdurende herbebossing in de 20ste eeuw is Lommel een relatief groene gemeente gebleven.

Lommel bestond in het ancien régime uit negen gehuchten. De oudste nederzettingen waren op de hoger gelegen en drogere gebieden te vinden. Volgende woonkernen zijn van Merovingisch-Karolingische oorsprong: Abdijhoeven, Dorp, Lutlommel, Heuvel, Kattenbos. Laat-middeleeuws, van na 1200, zijn: Einde, Heide, Wijerken, Adelberg, Dodeven, Vrijshorring en Eltenbos. Na 1500 ontwikkelden zich op het gehucht Heuvel nog twee andere woonkernen: Driehoek en Schievelhoek.

In tegenstelling tot de oudere woonkernen bevonden de nieuwe gehuchten zich in het lagere, natte deel van Lommel. Omstreeks 1800 ontstonden zo: Barrier, Kerkhoven, Stevensvennen en Waaltjes.

Het ancien régime eindigde hier pas op 12 november 1807, wanneer Lommel in ruil voor het deels aan de Noordelijke Nederlanden afgestane Luyksgestel bij de zuidelijke departementen werd gevoegd. Deze ruil strookte met de Franse plannen voor de aanleg van een Schelde - Maas - Rijnverbinding, het "Grand Canal du Nord". Het zuidelijk deel van Luyksgestel werd bij Lommel gevoegd om de grens tussen Frankrijk en Holland op 1 kilometer van het tracé van het te graven Noorderkanaal te trekken.

Vanaf 1808 maakte het dorp deel uit van het departement van de Nedermaas. In 1810 werden de werken aan het Grand Canal du Nord stilgelegd. Door de gewijzigde politieke situatie - Holland werd dat jaar door Frankrijk ingelijfd - werd de aanleg van het kanaal overbodig. In Lommel waren er in de maanden mei en augustus tot oktober 1814 heel wat huisvestingskosten gemaakt voor Hollandse en Hannoveraanse troepen, evenals voor uit Rusland terugkerende Franse gevangenen. In 1814, na het vertrek van de Fransen, maakte Lommel deel uit van het Goevernement van de Nederrijn en werd de gemeente bij het Goevernement-Generaal van België gevoegd. Op 24 januari 1815 (Soeverein Besluit van koning Willem I) werd Lommel, met zijn oude grenzen van voor het Verdrag van Fontainebleau, herenigd met de Verenigde Nederlanden en bij de provincie Noord-Brabant, arrondissement en kanton Eindhoven gevoegd. Het zuidelijk deel van Luyksgestel, dat sedert 1807 bij Lommel hoorde, kwam weerom bij het noordelijk gedeelte. Op 19 november 1817 ging Lommel ingevolge een Koninklijk Besluit over naar de provincie Limburg. Bij Koninklijk Besluit van 24 mei 1818 werd bepaald dat het dorp enkel voor wat het administratieve aanging aan de provincie Limburg was toegevoegd, maar dat het gerechtelijk tot het arrondissement Eindhoven bleef behoren. Hieraan werd een einde gemaakt bij Koninklijk Besluit van 24 april 1824, waardoor Lommel met ingang van 1 juli 1824 voor gerechtelijke zaken overging van het kanton Eindhoven naar het kanton Peer en het arrondissement Hasselt.

Het dorp maakt sedert 1839 (Tractaat van Londen) definitief deel uit van Belgisch Limburg. Het zou nochtans duren tot 1843, vooraleer de begrenzing van het Belgische Lommel en Nederland definitief werd vastgelegd. Hierbij had een grondruil plaats tussen de gemeenten Lommel en Bergeyk. Op die manier gingen 263 hectare over van Bergeyk naar Lommel en ongeveer 243 Lommelse ha naar Holland. De oprichting van het militaire kamp van Beverlo door Leopold I in 1835 bevorderde de groei van Kerkhoven.

De Kolonie, twintig pachthoeven met kerk, pastorie en school, werd in 1850-51 door de Belgische regering opgericht op de Heuvelse Heide. Jozef Van Put, graanhandelaar en burgemeester van Antwerpen, en Cornelis David, Antwerps bankier, kochten aldaar in 1850 157 hectare van de door de Staat aangelegde vloeiveiden, maar ze kenden weinig succes met de hooiopbrengsten. Pas met de komst van de zinkfabriek Schulte en Co in Overpelt (na 1890) en van de meststoffenfabriek Unitas zullen de gehuchten Barrier, Kolonie en in mindere mate Lutlommel zich verder gaan ontwikkelen.

Werkplaatsen ontstond in 1904-14, na de komst van de heden verdwenen non-ferrometaalfabriek in 1904. De naam Klein Duitsland, een kleine nederzetting tussen de Blauwe Kei en Stevensvennen, verwijst naar de komst vanaf 1910 van Duitse glasblazers. In de periode 1904-14 werden de oude nederzettingen geleidelijk door middel van lintbebouwing met elkaar verbonden.

De Glasfabriek is een woonwijk, ontstaan op de grens van Lommel met Balen, na de bouw van de heden verdwenen glasfabriek "Verreries Campinoises" in 1925-28.²⁹

²⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Lommel [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13307> (Geraadpleegd op 27-07-2022).

De 18^e eeuw

Degault stelde in 1786 een kaart op van het grensgebied tussen de Verenigde Provinciën en de Oostenrijkse Nederlanden. Het projectgebied wordt op dat moment weergegeven als heide. Net ten oosten is een heuveltje/duin te zien³⁰.

Figuur 13: Plan Degault (1786 n.C.) met aanduiding van het projectgebied. © Geopunt Vlaanderen s.d.

De 19^e eeuw

Tot het midden van de 19de eeuw bleef in Lommel driekwart van de totale oppervlakte "woeste" grond van heide en moeras. De afbouw van het heideareaal gebeurde in 1840-60 en na 1880. In de heide liggen of lagen diverse moerassen of platten, waar turf en schadden gestoken werden. De voornaamste zijn: de Maai, de Vriesput, Hoever-, Karrestrater- en Barrierplat, Heuvelse of groene Maai, Heiderplat, Riebos en de Blokwaters. De Blokwaters refereren toponymisch aan de ligging van de vennen in het vroegere open en vlakke heidegebied van de Hoge-Maatheide. "Blok" komt van "blaak": vlak, effen, bloot.³¹

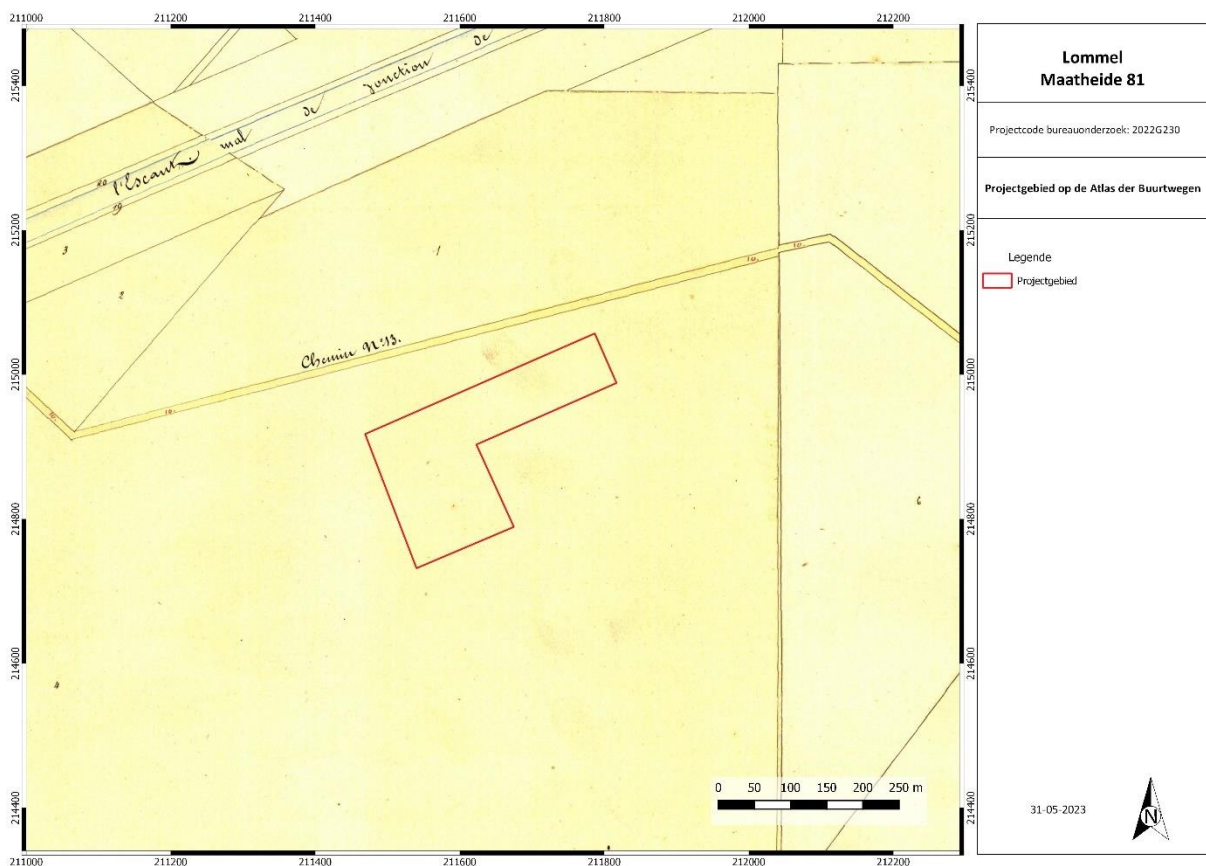
De wetgever wilde in 1841 aanduiden welke kleine wegen een openbaar karakter hadden. De Atlas der Buurtwegen is dus een inventarisatie van alle "openbare" wegen en "private wegen met openbare

³⁰ RAB, Fonds kaarten en plattegronden in handschrift: 27B. Kaart van het grensgebied tussen de Verenigde Provinciën en de Oostenrijkse Nederlanden z.d.; ca. 1/15000. Kaarttekenaar genie-kapitein Degault en de commissaris van de H.H.M. grenzen B. Van der Borch. Ondertekend te Antwerpen 15 oktober 1786.

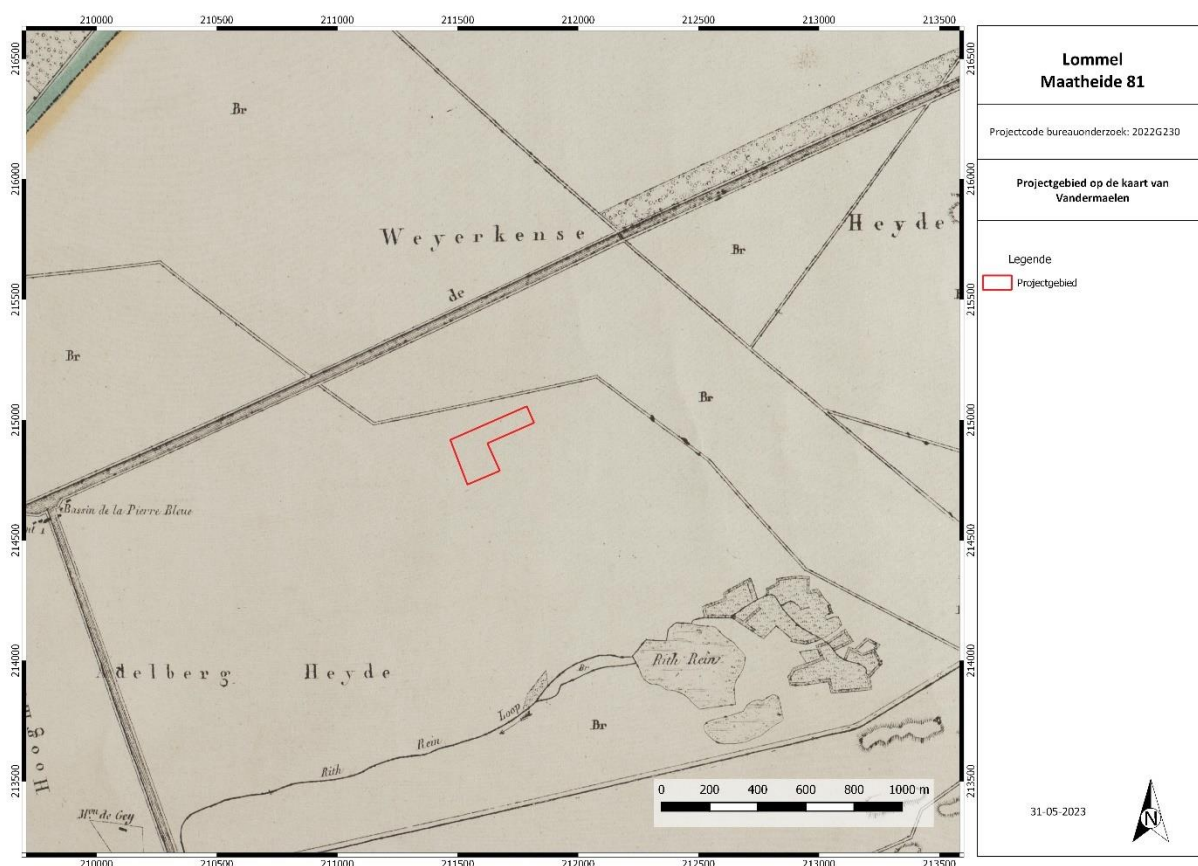
³¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Lommel [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13307> (Geraadpleegd op 27-07-2022).

erfdienstbaarheid" waarbij dus een onderscheid gemaakt wordt in buurtwegen (chemins) en voetwegen (sentiers). Het projectgebied bevindt zich binnen een uitgestrekte zone waar geen perceelsgrenzen of gebouwen te zien zijn. Men kan besluiten dat de heide hier nog steeds aanwezig was. De kaart van Vandermaelen (1846-1854 n.C) toont nog steeds heide. De Rietreienloop, huidige Maatheidelooop, is op de verschillende kaarten goed te zien. Het is ter hoogte van deze waterloop dat heel wat steentijdvindplaatsen werden aangetroffen.

Op beide kaarten is het noordelijke gelegen kanaal (Bocholt-Herentals) te zien. Op de Atlas der Buurtwegen staat het Kanaal van Beverlo als stippellijn aangeduid, op de kaart van Vandermaelen wordt ze duidelijk weergegeven. Het Kempisch kanaal ten noorden van Lommel, ook wel het Maas-Scheldekanaal of Kanaal van Bocholt naar Herentals genoemd, werd in 1843-46 gegraven, in 1926-27 en circa 1985 verbreed en verdiept, alsook circa 1887 voorzien van brede zwaaikommen. De eerste sectie van Bocholt naar de Blauwe Kei te Lommel werd geopend op 22 augustus 1844. Een vertakking naar Leopoldsburg, het "Kamperkanaal" of "Kanaal van Beverlo", werd gegraven tussen 1855 en 1857.

Figuur 14: Atlas der Buurtwegen (1841 n.C.) met aanduiding projectgebied. © Geopunt Vlaanderen s.d.

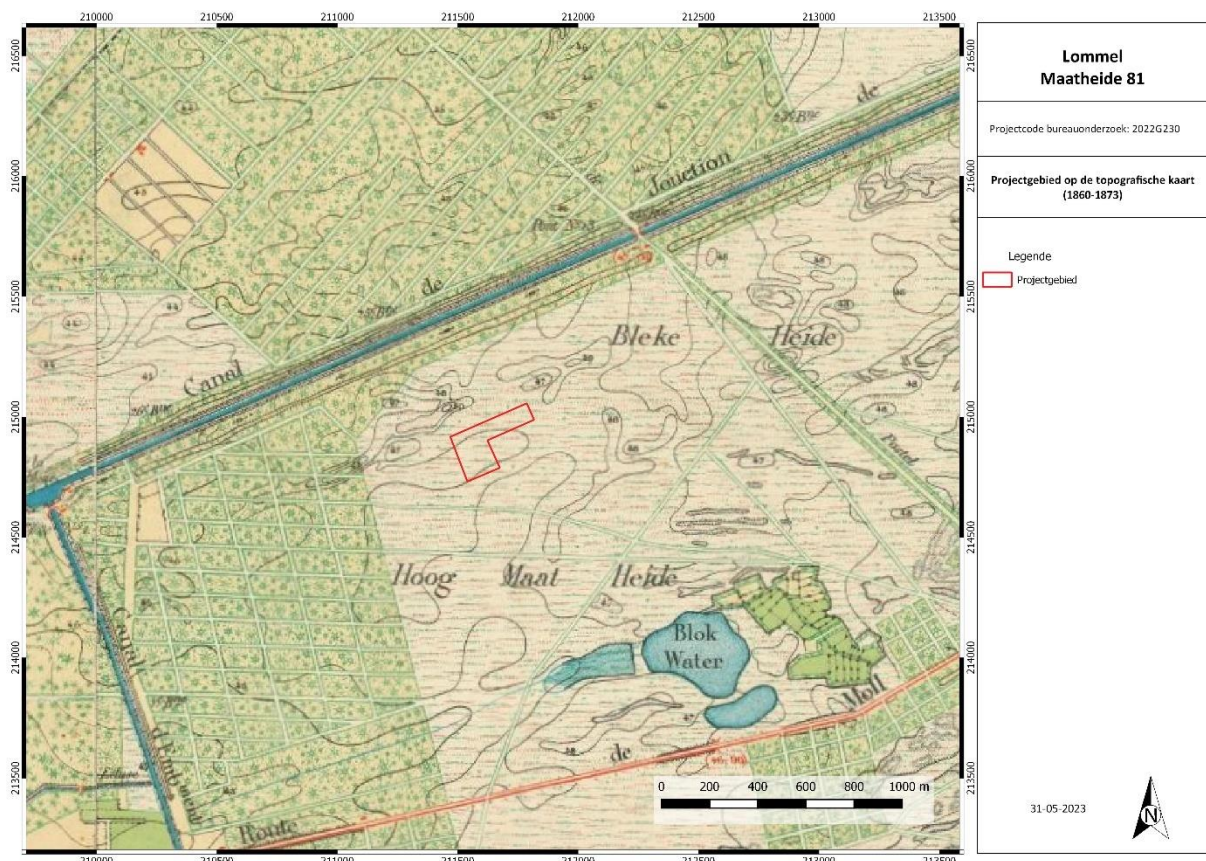

Figuur 15: Kaart van Vandermaelen (1846-1854) met aanduiding projectgebied. © Geopunt Vlaanderen s.d.

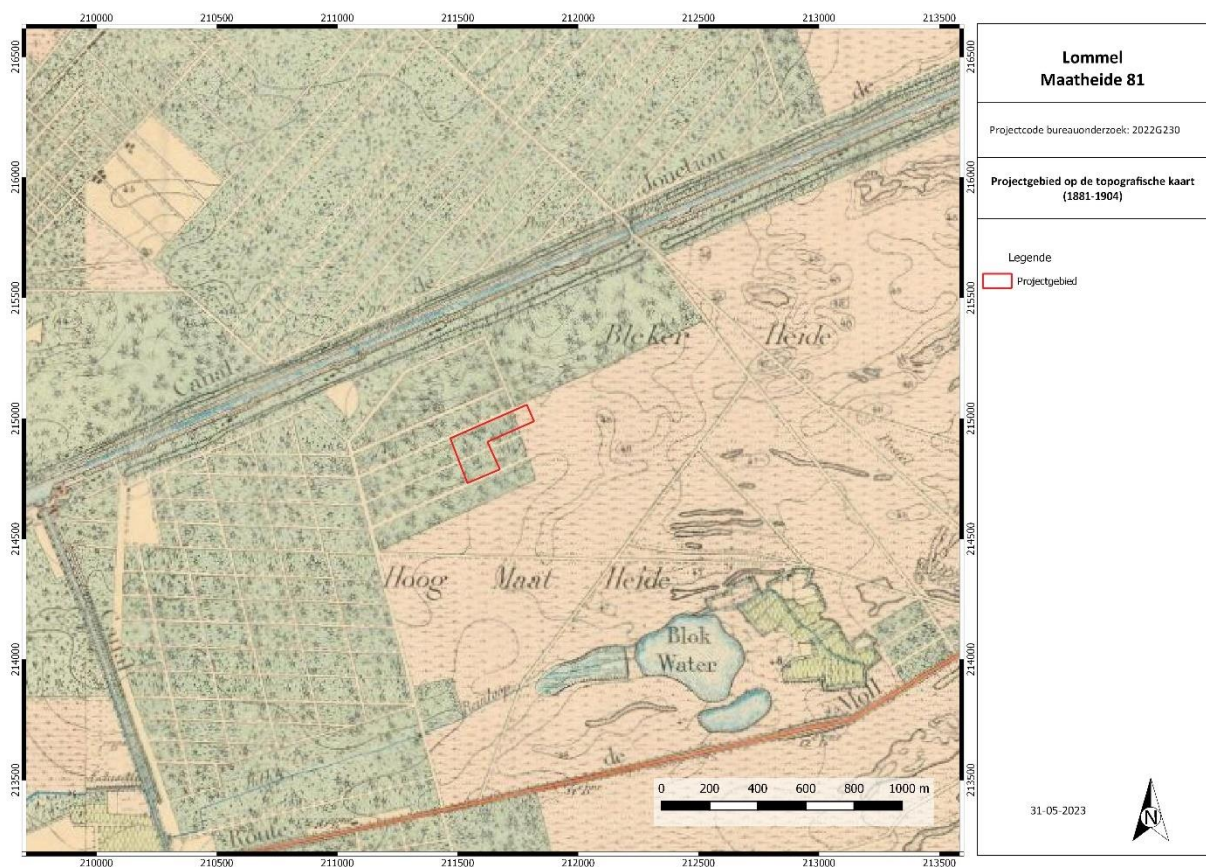
Vanaf 1850-60 toonden particulieren interesse voor de zandwinning te Lommel. A. Gilleman ontgon toen al witzand aan de Blauwe Kei. In 1862 werd drie hectare grond ten noorden van het Kempens kanaal aan A. Van Eetvelde uit Mol-Postel verhuurd, ook bestemd voor zandwinning. Rond 1850 toonde het gemeentebestuur eveneens belangstelling. Door de groei van de glasindustrie stegen de winstmogelijkheden, hetgeen de gemeenteraad in 1887 deed besluiten een zandgroeve te openen op de Hoge-Maatheide. In mei 1887 begon men met de exploitatie. Het vervoer van het zand gebeurde via het Kanaal van Beverlo en het Kempisch Kanaal. Om aan de vraag te beantwoorden, besloot de gemeente op 26 februari 1891 een tweede zandgroeve te openen ten zuiden van het gehucht Kattenbos. Hier werd een van de fijnste zanden van Europa ontdekt. Deze groeve lag enerzijds dicht bij de spoorweg Antwerpen-Mönchengladbach, maar miste anderzijds het vervoer via de kanalen, die slechts per kar bereikbaar waren. Om de kosten te verminderen, werd in 1891 een smalspoor aangelegd tussen de groeve en het kanaal van Beverlo. In 1896 had de gemeente alleen nog de groeve bij Kattenbos in uitbating. Datzelfde jaar opende de genoemde Emsens de met een stoommachine uitgeruste zandgroeve op Stevensvennen. Het gedolven zand werd bijna allemaal uitgevoerd, vooral naar de glasindustrie in Wallonië. In 1913 werd deze zandput opgenomen in de vennootschap Anciennes Sablières Stanislas Emsens.³²

Vanaf het midden van de 19de eeuw zijn enkele topografische kaarten gekend. Op de topografische kaart van 1860-1873 is te zien dat het projectgebied nog steeds als heide staat aangeduid. Ten westen en noorden werden wel reeds heel wat bossen aangelegd. Het projectgebied bevond zich op ca. 48 m + TAW. Op de topografische kaart uit 1881-1904 is te zien dat het westelijke deel van het projectgebied bebost werd.

³² Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Lommel [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13307> (Geraadpleegd op 27-07-2022).

Figuur 16: Topografische kaart uit 1860-1873 met aanduiding projectgebied. © Cartesius s.d.

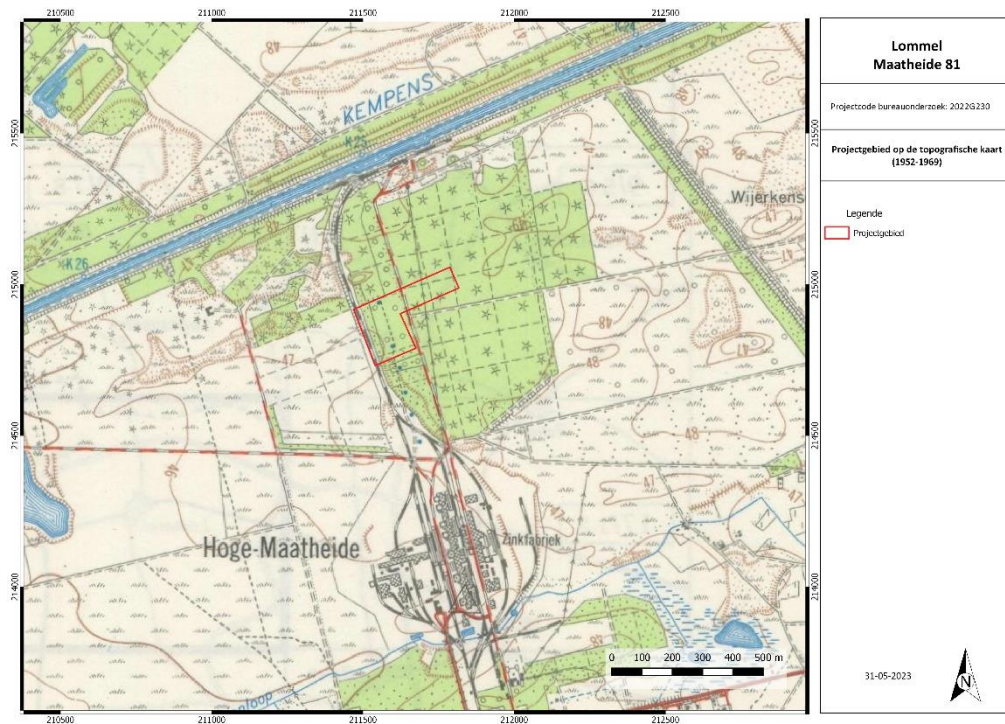

Figuur 17: Topografische kaart uit 1881-1904 met aanduiding projectgebied. © Cartesius s.d.

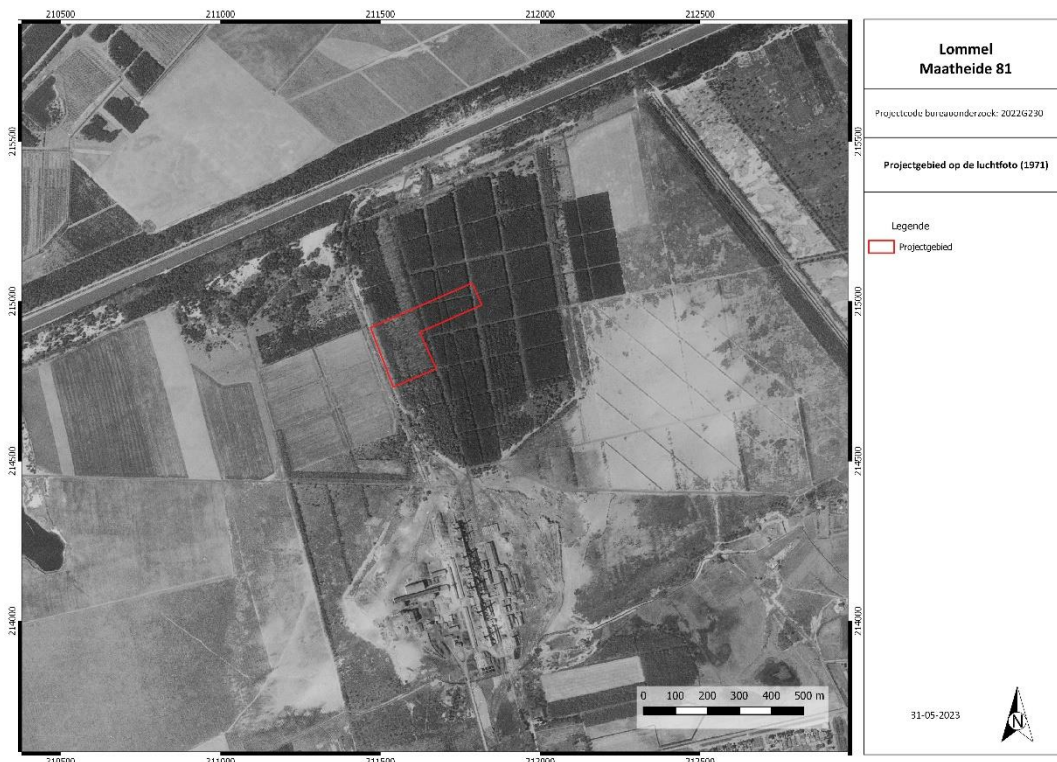
De 20 eeuw

Tegen het midden van de 20ste eeuw was het volledige projectgebied bebost. De zinkfabriek werd ten zuiden opgericht. Heel wat gronden die eertijds bebost waren zijn nu terug ontbost geraakt. Deze toestand kan men ook nog waarnemen op de luchtfoto uit 1971.

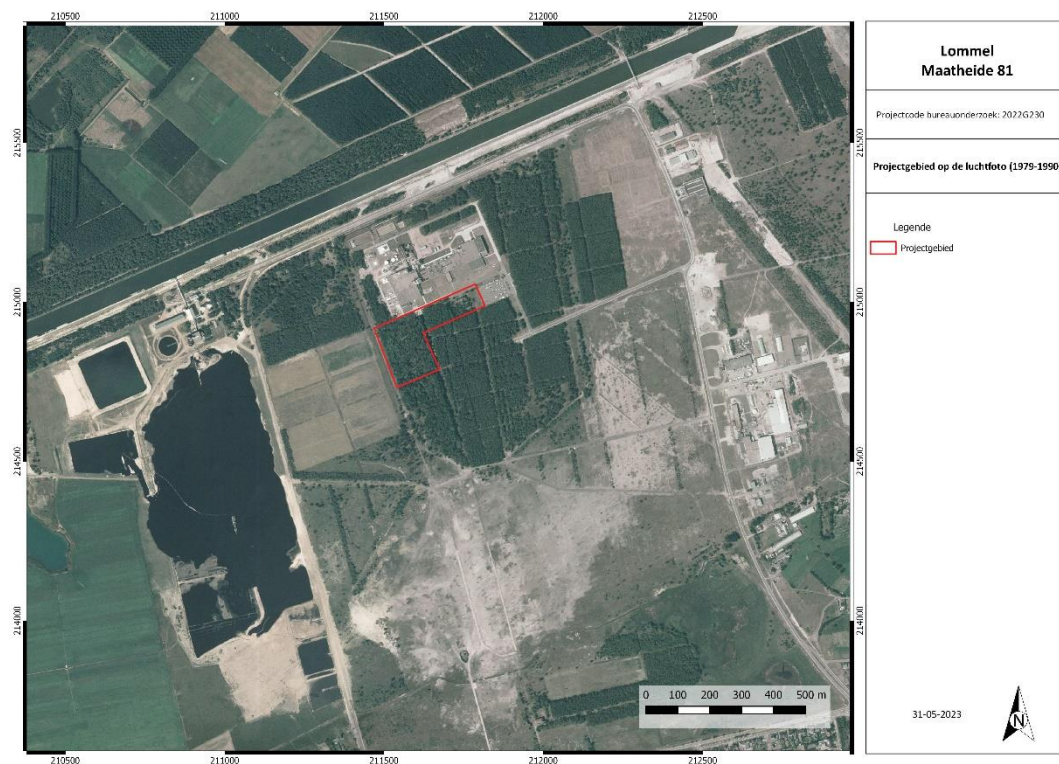
Op de luchtfoto uit 1979-1990 is te zien dat de zinkfabriek afgebroken werd. Ten noorden van het projectgebied ontstaat het huidige gebouw.

Figuur 18: Topografische kaart uit 1952-1969 met aanduiding projectgebied. © Cartesius s.d.

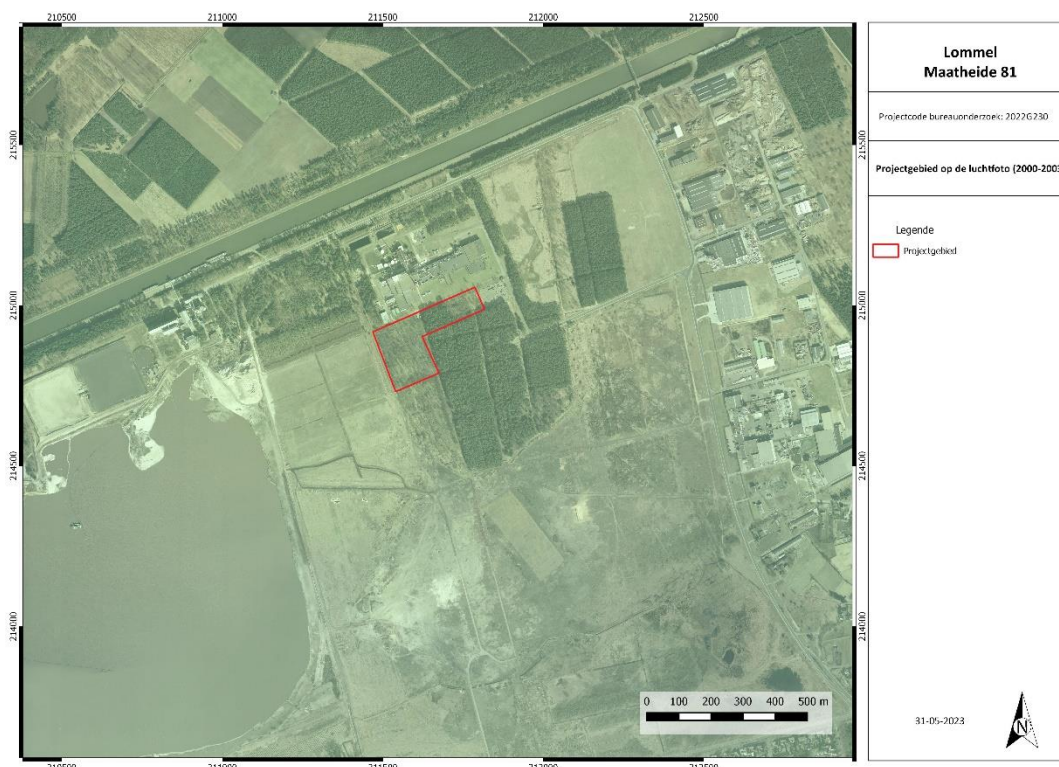
Figuur 19: Het projectgebied op de luchtfoto van 1971. © Geopunt Vlaanderen s.d.

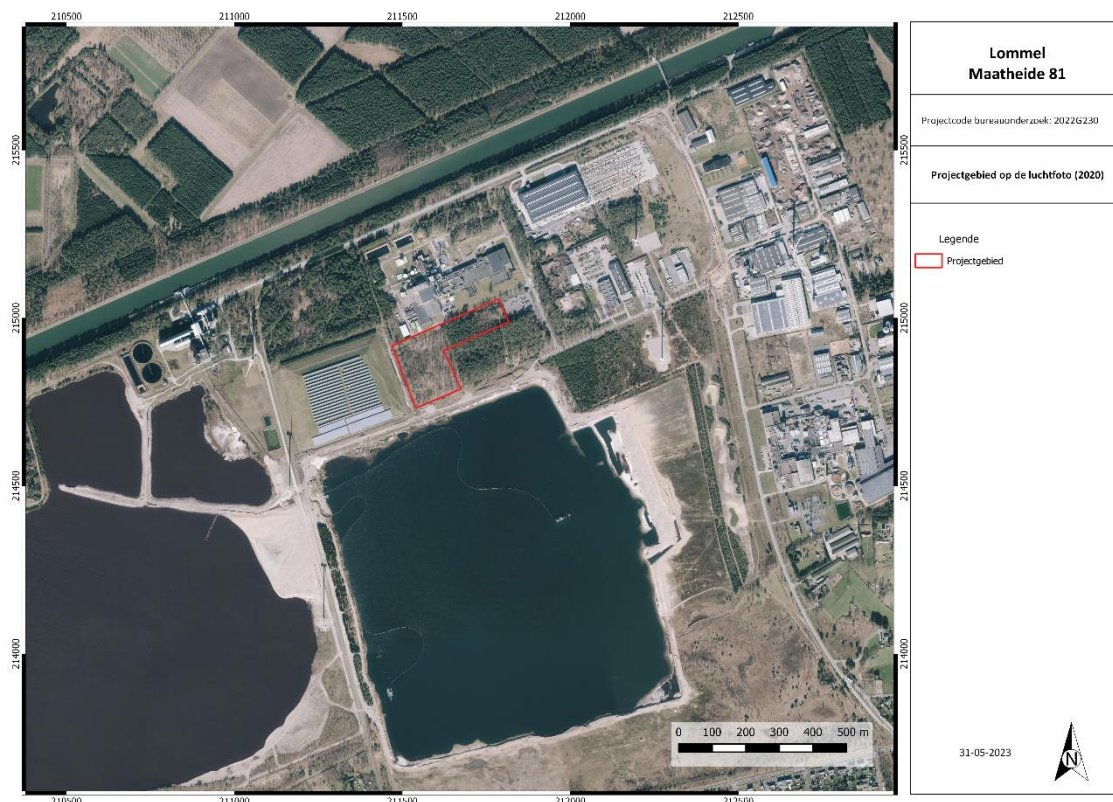
Figuur 20: Het projectgebied op de luchtfoto van 1979-1990. © Geopunt Vlaanderen s.d.

Huidige toestand

In 2000-2003 ontstond de huidige toestand waarbij de oostelijke zone dicht bebost bleef en de westelijke zone na een kapbeurt vooral opschietend bos kent. Ten zuiden van het projectgebied ontstond nog een zandwinningsput. Deze werd gestart in 2005 en werd uitgebreid tot de huidige toestand.

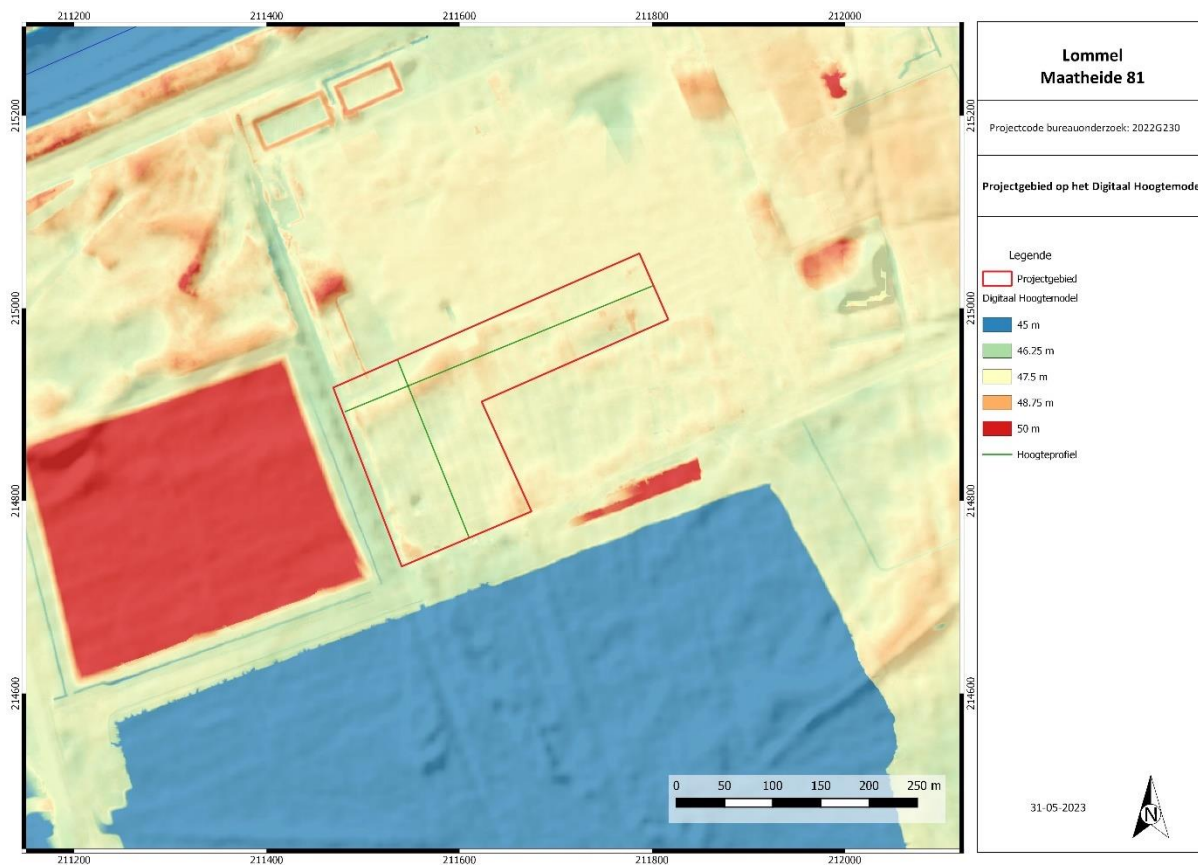

Figuur 21: Het projectgebied op de luchtfoto van 2000-2003. © Geopunt Vlaanderen s.d.

Figuur 22: Het projectgebied op de luchtfoto van 2020. © Geopunt Vlaanderen s.d.

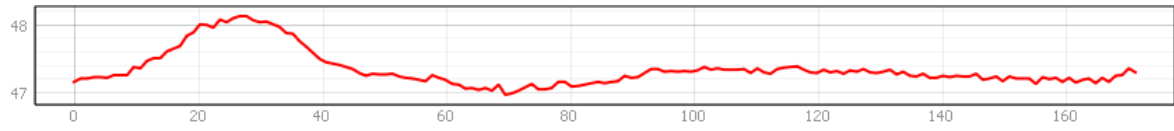
Op basis van het Digitaal Hoogtemodel en de hoogteprofielen is duidelijk dat het projectgebied kleine reliëfverschillen kent en zich overwegend op 47 – 48,2 m + TAW bevindt.

Figuur 23: Het projectgebied op het DHM (Hillshade). © Geopunt Vlaanderen s.d.

Figuur 24: Hoogteprofiel west-oost. © Geopunt Vlaanderen s.d.

Figuur 25: Hoogteprofiel noord-zuid. © Geopunt Vlaanderen s.d.

2.2.6. ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

Op basis van het bureauonderzoek kan een iets meer gespecificeerde verwachting voor het projectgebied worden opgesteld. Deze geeft inzicht in de aard en de ouderdom (inclusief omvang en uiterlijke kenmerken), (diepte)ligging, en gaafheid van eventueel aanwezige archeologische resten.

Aard vindplaatsen

De aanwezigheid van archeologische vindplaatsen hangt samen met de natuurlijke landschappelijke gesteldheid. In de loop van de tijd zijn er duidelijke verschillen in locatiekeuzen te onderscheiden.

Steentijdsites

Uit een ruimtelijke analyse van het zandlandschap blijkt dat steentijdvindplaatsen vaak te vinden zijn op de overgang van zeer nat naar droog (de zogenaamde gradiëntzone). Dergelijke gradiëntzone is duidelijk aanwezig ten zuiden van het projectgebied. Het gaat om een uitgestrekt sitecomplex dat geassocieerd wordt met een langgerekte ZW-NO georiënteerde laatglaciale heuvelrug langs een depressie en beekvallei. In het vlakke dekzandgebied ten noorden van deze heuvelrug is de kans op de aanwezigheid van vindplaatsen uit de steentijd (jager-verzamelaars) een stuk kleiner, maar zeker niet uitgesloten. Recenter onderzoek in deze meer noordelijk gelegen zones (en nabij het projectgebied) leverde voorlopig nog geen sites op. Opvallend is wel dat ter hoogte van de beboste zones vaak nog een goed bewaarde bodemopbouw aanwezig is. Ook ter hoogte van voorliggend projectgebied kan dus mogelijk een goed bewaarde bodem aanwezig zijn. Indien een kleinere vindplaats aanwezig zou zijn op verdere afstand van de waterloop, dan kan deze nog goed bewaard zijn. Het archeologisch potentieel voor steentijdsites kan dan ook als middelmatig worden beschouwd.

Nederzettingen van landbouwende gemeenschappen (Late Steentijd t/m Nieuwe tijd)

Met de introductie van de landbouw werd de mate waarin gronden geschikt waren om te beakkeren een steeds belangrijker factor in de locatiekeuze van de mens. De oudste akkergronden werden aangelegd op de van nature vruchtbaarste gronden en moesten bovendien goed ontwaterd zijn.

In de nabije omgeving werden nog geen sites gevonden uit de metaaltijden of Romeinse periode. Uit de IJzertijd werden een nederzetting en twee begraafplaatsen gevonden, maar deze bevinden zich ver van huidig projectgebied. In de nabije omgeving werd reeds heel wat onderzoek uitgevoerd in functie van steentijdsites. Tijdens deze onderzoeken kwamen geen vondsten of sporen aan het licht uit deze periodes. Sporensites vanaf de metaaltijden kunnen echter niet uitgesloten worden en het archeologisch potentieel wordt dan ook als middelmatig beschouwd. Voor de periode vanaf de Nieuwe Tijd wordt het archeologisch potentieel als laag ingeschat. Vermoedelijk worden hier enkel sporen van extensief gebruik (bijv. grondstofwinning, bosbouw..) verwacht.

Diepteligging

Op basis van de natuurlijk bodemkundige kenmerken van het plangebied wordt verwacht dat vindplaatsen zich meteen onder de strooisellaag bevinden, in de podzolbodem, of in de eventueel aanwezige Usselo-bodem.

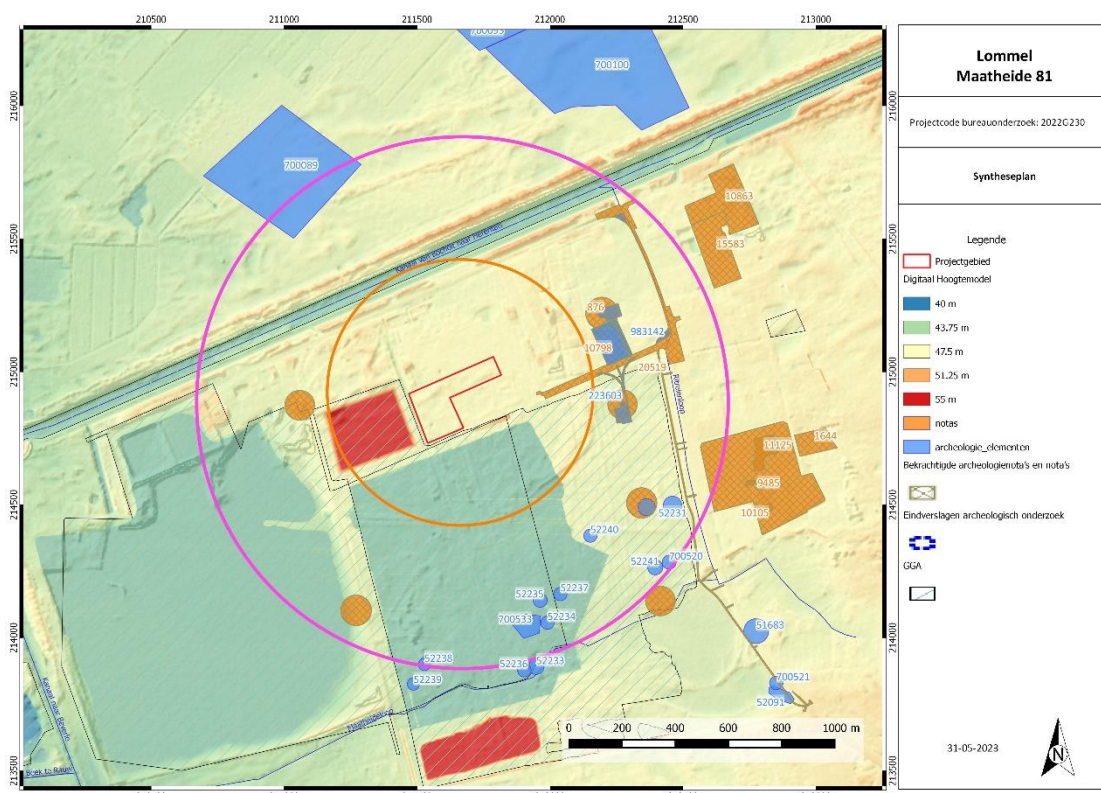
Gaafheid en conservering

Mogelijk is de ondergrond nog vrij gaaf. Het terrein lijkt lange tijd weinig veranderingen te ondergaan. De heide werd eind 19de eeuw omgevormd tot bos. Het westelijk deel werd later terug ontbost. Mogelijk is de ondergrond hier deels verstoord. Het oostelijk deel is mogelijk beter bewaard.

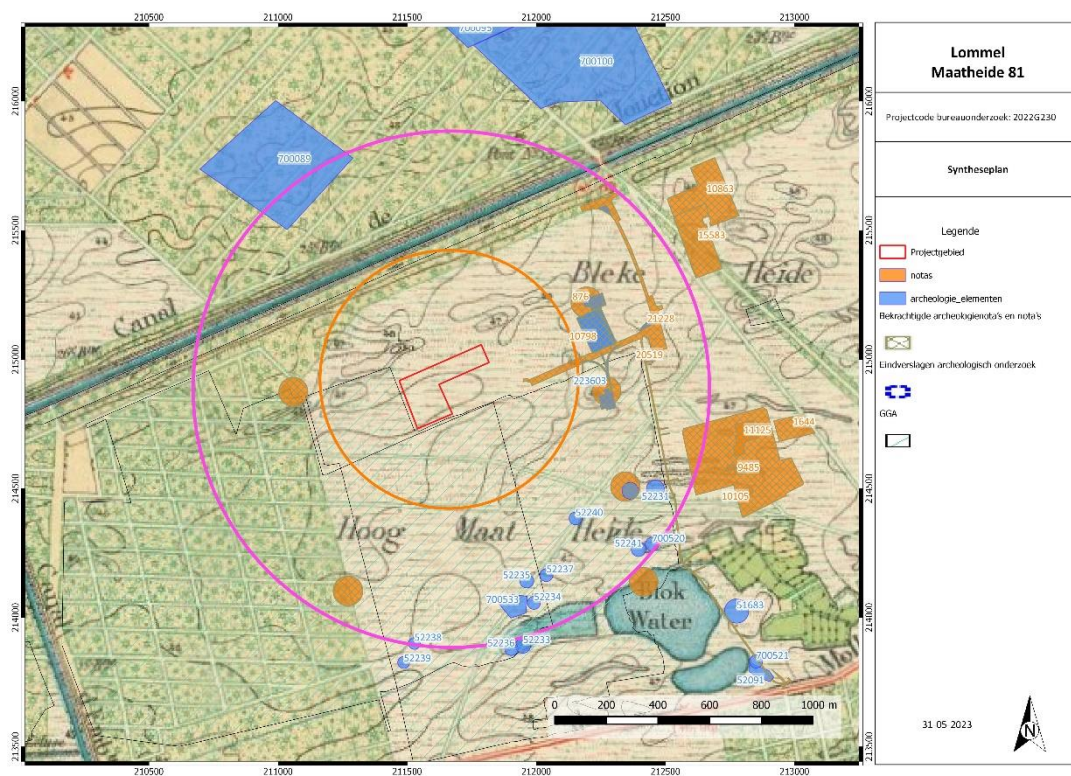
Onder droge omstandigheden is de conservering van organisch materiaal slecht. Veelal is alleen keramiek en steen bewaard gebleven.

2.2.7. SYNTHESE: DATERING EN INTERPRETATIE VAN HET ONDERZOCHE GEBIED

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen (landschappelijk, historisch, archeologisch) over het archeologische potentieel van het terrein?

Figuur 26: Synthesepan.

Figuur 27: Synthesepan.

Het projectgebied ligt ten zuidwesten van Lommel. Het grenst in het oosten aan de Maatheide. Ten noorden ligt het Kanaal Bocholt Herentals. In de omgeving en net ten zuiden zijn zandputten aanwezig. Het terrein is momenteel bebost.

Uit een ruimtelijke analyse van het zandlandschap blijkt dat steentijdvindplaatsen vaak te vinden zijn op de overgang van zeer nat naar droog (de zogenaamde gradiëntzone). Dergelijke gradiëntzone is duidelijk aanwezig ten zuiden van het projectgebied. Het gaat om een uitgestrekt sitecomplex dat geassocieerd wordt met een langgerekte ZW-NO georiënteerde laatglaciale heuvelrug langs een depressie en beekvallei. In het vlakke dekzandgebied ten noorden van deze heuvelrug is de kans op de aanwezigheid van vindplaatsen uit de steentijd (jager-verzamelaars) een stuk kleiner, maar zeker niet uitgesloten. Recenter onderzoek in deze meer noordelijk gelegen zones (en nabij het projectgebied) leverde voorlopig nog geen sites op. Opvallend is wel dat ter hoogte van de beboste zones vaak nog een goed bewaarde bodemopbouw aanwezig is. Ook ter hoogte van voorliggend projectgebied kan dus mogelijk een goed bewaarde bodem aanwezig zijn. Indien een kleinere vindplaats aanwezig zou zijn op verdere afstand van de waterloop, dan kan deze nog goed bewaard zijn. Het archeologisch potentieel voor steentijdsites kan dan ook eerder als middelmatig worden beschouwd.

Met de introductie van de landbouw werd de mate waarin gronden geschikt waren om te beakkeren een steeds belangrijker factor in de locatiekeuze van de mens. De oudste akkergronden werden aangelegd op de van nature vruchtbaarste gronden en moesten bovendien goed ontwaterd zijn.

In de nabije omgeving werden nog geen sites gevonden uit de metaaltijden of Romeinse periode. Uit de IJzertijd werden een nederzetting en twee begraafplaatsen gevonden, maar deze bevinden zich ver van huidig projectgebied. In de nabije omgeving werd reeds heel wat onderzoek uitgevoerd in functie van steentijdsites. Tijdens deze onderzoeken kwamen geen vondsten of sporen aan het licht uit deze periodes. Sporensites vanaf de metaaltijden kunnen echter niet uitgesloten worden en het archeologisch potentieel wordt dan ook als middelmatig beschouwd. Voor de periode vanaf de Nieuwe Tijd wordt het archeologisch potentieel als laag ingeschat. Vermoedelijk worden hier enkel sporen van extensief gebruik (bijv. grondstofwinning, bosbouw..) verwacht.

2.2.8. AFWEGING NOODZAAK VERDER ONDERZOEK

- In welke zones is verder vervolgonderzoek noodzakelijk indien archeologisch erfgoed potentieel aanwezig is en bedreigd wordt ten gevolge van de geplande ingrepen?

Ter hoogte van het projectgebied zullen de bomen gerooid worden en zullen zonnepanelen geplaatst worden. Deze werken kunnen het archeologisch niveau verstoren.

Op basis van het bureauonderzoek is het archeologisch potentieel voor steentijdsites en sporensites vanaf de metaaltijden middelhoog, voor sites uit de Nieuwe Tijd laag.

Hoewel de kans op het aantreffen van een steentijdsite niet als hoog wordt beschouwd, is het projectgebied wel nabij een belangrijke site gelegen. Het kan dan ook interessant zijn om na te gaan in hoeverre in de ruimere omgeving van de site kleinere vondstlocaties te vinden zijn. Zo kan de site verder afgebakend worden. Ook voor de periode vanaf de metaaltijden is het interessant om na te gaan of hier een site aanwezig is. Op basis van de geplande werken, het archeologisch potentieel en het potentieel op kenniswinst wordt verder onderzoek geadviseerd. Dit wordt verder besproken in het Programma van Maatregelen.

3. SAMENVATTING

Het projectgebied ligt ten zuidwesten van Lommel. Het grenst in het oosten aan de Maatheide. Ten noorden ligt het Kanaal Bocholt Herentals. In de omgeving en net ten zuiden zijn zandputten aanwezig. Het terrein is momenteel bebost.

Uit een ruimtelijke analyse van het zandlandschap blijkt dat steentijdvindplaatsen vaak te vinden zijn op de overgang van zeer nat naar droog (de zogenaamde gradiëntzone). Dergelijke gradiëntzone is duidelijk aanwezig ten zuiden van het projectgebied. Het gaat om een uitgestrekt sitecomplex dat geassocieerd wordt met een langgerekte ZW-NO georiënteerde laatglaciale heuvelrug langs een depressie en beekvallei. In het vlakke dekzandgebied ten noorden van deze heuvelrug is de kans op de aanwezigheid van vindplaatsen uit de steentijd (jager-verzamelaars) een stuk kleiner, maar zeker niet uitgesloten. Recenter onderzoek in deze meer noordelijk gelegen zones (en nabij het projectgebied) leverde voorlopig nog geen sites op. Opvallend is wel dat ter hoogte van de beboste zones vaak nog een goed bewaarde bodemopbouw aanwezig is. Ook ter hoogte van voorliggend projectgebied kan dus mogelijk een goed bewaarde bodem aanwezig zijn. Indien een kleinere vindplaats aanwezig zou zijn op verdere afstand van de waterloop, dan kan deze nog goed bewaard zijn. Het archeologisch potentieel voor steentijdsites kan dan ook eerder als middelmatig worden beschouwd.

Met de introductie van de landbouw werd de mate waarin gronden geschikt waren om te beakkeren een steeds belangrijker factor in de locatiekeuze van de mens. De oudste akkergronden werden aangelegd op de van nature vruchtbaarste gronden en moesten bovendien goed ontwaterd zijn. In de nabije omgeving werden nog geen sites gevonden uit de metaaltijden of Romeinse periode. Uit de IJzertijd werden een nederzetting en twee begraafplaatsen gevonden, maar deze bevinden zich ver van huidig projectgebied. In de nabije omgeving werd reeds heel wat onderzoek uitgevoerd in functie van steentijdsites. Tijdens deze onderzoeken kwamen geen vondsten of sporen aan het licht uit deze periodes. Sporensites vanaf de metaaltijden kunnen echter niet uitgesloten worden en het archeologisch potentieel wordt dan ook als middelmatig beschouwd. Voor de periode vanaf de Nieuwe Tijd wordt het archeologisch potentieel als laag ingeschat. Vermoedelijk worden hier enkel sporen van extensief gebruik (bijv. grondstofwinning, bosbouw..) verwacht.

Ter hoogte van het projectgebied zullen de bomen gerooid worden en zullen zonnepanelen geplaatst worden. Deze werken kunnen het archeologisch niveau verstoren.

Op basis van het bureauonderzoek is het archeologisch potentieel voor steentijdsites en sporensites vanaf de metaaltijden middelhoog, voor sites uit de Nieuwe Tijd laag.

Hoewel de kans op het aantreffen van een steentijdsite niet als hoog wordt beschouwd, is het projectgebied wel nabij een belangrijke site gelegen. Het kan dan ook interessant zijn om na te gaan in hoeverre in de ruimere omgeving van de site kleinere vondstlocaties te vinden zijn. Zo kan de site verder afgebakend worden. Ook voor de periode vanaf de metaaltijden is het interessant om na te gaan of hier een site aanwezig is. Op basis van de geplande werken, het archeologisch potentieel en het potentieel op kenniswinst wordt verder onderzoek geadviseerd. Dit wordt verder besproken in het Programma van Maatregelen.

4. BIBLIOGRAFIE

4.1. LITERATUUR

- L. Baeyens (1971). *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Lommel 32W*, s.l..
- S. Defrijn & S. Deckers (2006) *Uitgewerkt voorbeeld erkenningsdossier waardevolle site voor bodem – Lommel Maatheide*, <https://docplayer.nl/13791642-Uitgewerkt-voorbeeld-erkeningsdossier-waardevolle-site-voor-bodem-lommel-maatheide.html>.
- F. Geerts et al. (2008) *Federmessersites te Lommel-Maatheide (prov. Limburg). De opgravingscampagne van 2008*, in: *Notae Praehistoricae* 28, p. 43-45.
- M. Van Gils & M. De Bie (2005) *Steentijdsites op de Maatheide te Lommel. Archeologische opgravingen 2004. Intern rapport*, Brussel, <https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/ROEV/1284/ROEV1284-001.pdf>.
- M. Van Gils & M. De Bie (2005) *Federmessersites te Lommel-Maatheide. Opgravingscampagne 2005*, in: *Notae Praehistoricae* 25, p. 109-112, <https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/ROEV/1312/ROEV1312-001.pdf>.
- E. Van Ranst & C. Sys (2000). *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (Schaal 1: 20000)*. Laboratorium voor Bodemkunde, Universiteit Gent.

4.2. WEBSITES

- Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Lommel [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13307> (Geraadpleegd op 27-07-2022).
- CadGIS (2023) Kadasterplan, http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE (geraadpleegd op 03-04-2023)
- CAI (dec 2022), <https://cai.onroerenderfgoed.be/bestand> (geraadpleegd op 03-04-2023)
- Cartesius (s.d.), <http://cartesius.be/CartesiusPortal/> (geraadpleegd op 27-07-2022)
- DOV (s.d.) *Bodemkaart*, <https://www.dov.vlaanderen.be/> (geraadpleegd op 03-04-2023)
- DOV (s.d.) *Potentiële bodemerosiekaart*, <https://www.dov.vlaanderen.be/> (geraadpleegd op 03-04-2023)
- DOV (s.d.) *Quartair geologische kaart*, <https://www.dov.vlaanderen.be/> (geraadpleegd op 03-04-2023)
- DOV (s.d.) *Tertiair geologische kaart*, <https://www.dov.vlaanderen.be/> (geraadpleegd op 03-04-2023)
- Geoportaal (2023) <https://geo.onroerenderfgoed.be/#zoom=9&lat=6639473.15&lon=462444.02>. (geraadpleegd op 03-04-2023)
- Geopunt Vlaanderen (s.d.) *Atlas der Buurtwegen*, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 03-04-2023)
- Geopunt Vlaanderen (s.d.) *Bodembedekkingskaart*, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 03-04-2023)
- Geopunt Vlaanderen (s.d.) *Digitaal Hoogtemodel*, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 03-04-2023)

Geopunt Vlaanderen (s.d.) *Orthofotomozaïek*, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 03-04-2023)

Geopunt Vlaanderen (s.d.) *Vandermaelenkaart*, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 203-04-2023)

NGI (2023) *Topomapviewer*, <http://www.ngi.be/topomapviewer/public?lang=nl&> (geraadpleegd op 03-04-2023)

5. FIGURENLIJST

Figuur 1: Beslissingsboom in functie van het huidig project.....	1
Figuur 2: Het Grootchalig Referentiebestand met aanduiding projectgebied. © AGIV.....	2
Figuur 3: Topografische kaart met aanduiding projectgebied. De zandwinningsput ten zuiden van het projectgebied staat hier nog niet weergegeven. © Topomapviewer 2023.....	5
Figuur 4: Inplantingsplan nieuwe toestand © PerPetum.....	7
Figuur 5: Het projectgebied op het DHM raster 1 m (Hillshade) © Geopunt Vlaanderen s.d.....	8
Figuur 6: Tertiair geologische kaart met aanduiding projectgebied. © DOV Vlaanderen s.d.	9
Figuur 7: Profieltype quartairgeologische kaart ter hoogte van het projectgebied. © DOV Vlaanderen s.d.	9
Figuur 8: Quartairgeologische kaart met aanduiding projectgebied. © DOV Vlaanderen s.d.....	10
Figuur 9: Bodemkaart met het projectgebied in overlay. © DOV Vlaanderen s.d.....	11
Figuur 10: Kadasterplan met vondstlocaties CAI en het projectgebied. © CAI	12
Figuur 11: Uitsnede van de topografische kaart met aanduiding van de vindplaatsen te Lommel-Maatheide gekend voor de campagne van 2004. Het voornaamste sitecomplex “Lommel 1” bevond zich zonder verdere specificering in een uitgestrekte zone ten noorden van de Rietreienloop. Legende: 1: “Lommel-Werkplaatsen” (Vermeersch 1975); 2 en 3: “Lommel-Blokwaters 2 en 3” (Creemers & Carolus 1989); 4: nieuwe prospectievondsten 2001 (Van Gils & De Bie 2002); LB01: de kleine concentratie opgegraven in 2003 (De Bie & Van Gils 2004). (https://oar.onroerendergoed.be/publicaties/ROEV/1284/ROEV1284-001.pdf)	13
Figuur 12: Uittreksel van de topografische kaart van 1870, nog voor de inplanting van de zinkfabriek, met aanduiding van de prospectievondsten, de opgravingen en de gekarteerde Usselobodem. Volgens deze kaart liep de oorspronkelijke vallei van de Rietreienloop net ten noorden van de sites LB57 en LB57A. Dit onderbouwt onze terreinobservaties en impliceert dat beide oevers van de vallei werden opgezocht. (https://oar.onroerendergoed.be/publicaties/ROEV/1284/ROEV1284-001.pdf)	14
Figuur 13: Plan Degault (1786 n.C.) met aanduiding van het projectgebied. © Geopunt Vlaanderen s.d.	20
Figuur 14: Atlas der Buurtwegen (1841 n.C.) met aanduiding projectgebied. © Geopunt Vlaanderen s.d.	21
Figuur 15: Kaart van Vandermaelen (1846-1854) met aanduiding projectgebied. © Geopunt Vlaanderen s.d.....	22
Figuur 16: Topografische kaart uit 1860-1873 met aanduiding projectgebied. © Cartesius s.d.....	23
Figuur 17: Topografische kaart uit 1881-1904 met aanduiding projectgebied. © Cartesius s.d.....	23
Figuur 18: Topografische kaart uit 1952-1969 met aanduiding projectgebied. © Cartesius s.d.....	24
Figuur 19: Het projectgebied op de luchtfoto van 1971. © Geopunt Vlaanderen s.d.....	24
Figuur 20: Het projectgebied op de luchtfoto van 1979-1990. © Geopunt Vlaanderen s.d.	25
Figuur 21: Het projectgebied op de luchtfoto van 2000-2003. © Geopunt Vlaanderen s.d.	25
Figuur 22: Het projectgebied op de luchtfoto van 2020. © Geopunt Vlaanderen s.d.....	26
Figuur 23: Het projectgebied op het DHM (Hillshade). © Geopunt Vlaanderen s.d.	26
Figuur 24: Hoogteprofiel west-oost. © Geopunt Vlaanderen s.d.....	27
Figuur 25: Hoogteprofiel noord-zuid. © Geopunt Vlaanderen s.d.	27
Figuur 26: Syntheseplan.	29
Figuur 27: Syntheseplan.	29

6. TABEL ARCHEOLOGISCHE PERIODES

Archeologische Periode		Datering
Nieuwste Tijd		Vanaf 1800
Nieuwe Tijd		1500 – 1800
Middeleeuwen	Laat	1200 – 1500
	Vol	900 - 1200
	Vroeg	450 - 900
Romeinse Tijd	Laat	270 - 450
	Midden	70 – 270
	Vroeg	50 v.C. – 70 n.C.
IJzertijd	Laat	250 – 50
	Midden	500 – 250
	Vroeg	800 – 500
Bronstijd	Laat	1100 – 800
	Midden	1800 – 1100
	Vroeg	2000 – 1800
Neolithicum	Finaal	3000 – 2000
	Laat	3500 – 3000
	Midden	4500 – 3500
	Vroeg	5000 – 4500
Mesolithicum	Laat	6500 – 5000
	Midden	7700 – 6500
	Vroeg	9500 – 7700
Paleolithicum	Finaal	12000 – 9500
	Laat	35000 – 12000
	Midden	300000 – 35000
	Vroeg	Tot 300000 v.C.